

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS MAGISTRO PROGRAMA

KRISTINA ŪSELYTĖ

II kurso studentė

LIETUVOS KARINIO ATGRASYMO DOKTRINOS POKYČIAI 2004 - 2019

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: prof. dr. T. Janeliūnas

Vilnius, 2019

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(v., pavardė)

.....

(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė:

.....

(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas (*Lietuvos karinio atgrasymo doktrinos pokyčiai 2004 – 2019 m.*) yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Vardas, pavardė

(parašas)

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Ūselytė K. Lietuvos karinio atgrasymo doktrinos pokyčiai 2004 – 2019 m.: Tarptautinių santykių ir diplomatijos specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas T. Janeliūnas. – V., 2019. – 59 p.

Reikšminiai žodžiai: doktrina, gynyba, karinis atgrasymas, Lietuvos kariuomenė, NATO, saugumo politika, Rusija, pajėgumai, patikimumas.

Šiame darbe nagrinėjami Lietuvos karinio atgrasymo doktrinos pokyčiai nuo Lietuvos įstojimo į NATO Aljansą iki 2019 m. Analizuojant nurodytą laikotarpį remiantis esminėmis atgrasymą garantuojančiomis sąlygomis (pajėgumais, patikimumu, komunikacija) siekiama atsakyti į klausimą, kodėl pasikeitė strateginės nuostatos ir požiūris paskatinęs stiprinti savo karinių galimybių elementą atgrasymo doktrinoje, kuris nuo Lietuvos tapimo NATO aljanso nare iki 2014 m. iš esmės nesikeitė. Esminis dėmesys siekiant įvertinti Lietuvos karinio atgrasymo doktrinos pokytį darbe yra skiriamas pagrindiniams Lietuvos strateginiams dokumentams – Nacionalinio saugumo strategijai, Karinei strategijai, Krašto apsaugos ministrų gairėms bei NATO strateginėms nuostatomis nurodančioms Lietuvos karinio atgrasymo užtikrinimo poziciją.

Turinys

IVADAS.....	6
ATGRASYMO KONCEPCIJOS TEORINĖS PRIELAIDOS	14
LIETUVOS KARINIŲ ATGRASYMĄ FORMAVĘ VEIKSNIAI IKI 2014 M.	23
Lietuvos strateginė pozicija atgrasymo klausimu.....	23
Lietuvos karinių pajėgumų pertvarkymas	24
Išlaidos gynybai.....	27
Lietuvos dalyvavimas tarptautinėse operacijose ir misijose.....	29
NATO gynybos planai Baltijos šalims	32
ATGRASYMO UŽTIKRINIMAS PO 2014 M.....	35
Rusijos grėsmės saugumizavimas	35
Nacionalinių gynybinių pajėgumų stiprinimas.....	36
Lietuvos kariuomenės įsigijimai.....	40
Karinės pratybos	42
NATO ir sąjungininkių pozicija Lietuvos atgrasymo stiprinimo klausimais.....	43
IŠVADOS	49
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	51
SUMMARY	60

IVADAS

Šaltojo karo pabaigą žymėjusi Sovietų Sąjungos griūtis iš esmės pakeitė tarptautinę saugumo sistemą. Vakarų konfrontaciją su SSRS žymėjusios ginklavimo varžybos, kuriose ypatingą vietą, kaip atgrasymo priemonė, užėmė branduolinis ginklas pakito, o NATO tikslas, kuris Šaltojo karo metais buvo atgrasyti SSRS nuo ekspansijos į Vakarus išnyko. Todėl Aljansas buvo priverstas transformuoti savo saugumo koncepciją, bandyti atrasti naujus sąlyčio taškus su grėsmės nebekeliančiomis, buvusiomis sovietinio bloko šalimis, neprarandant įtakos ir užtikrinant tiek Europos, tiek tarptautinį saugumą.

Atgrasymas kaip sudėtinė Lietuvos politikos gynybos dalis strateginiuose dokumentuose aptinkama kaip ganėtinai nauja sąvoka. Esminis atgrasymo principas taikos metu demonstruojamas pasiryžimas ginti šalį, kuris yra grindžiamas turimais kariniais pajėgumais bei besąlygišku piliečių pasipriešinimu. Tokį atgrasymo apibrėžimą ir jam taikomas priemones pirmą kartą aptinkame 2000 m. Lietuvos karinėje strategijoje.¹

Po 2004 m. Lietuvos gynybos ir saugumo koncepcijos kaitą lėmė šalies tapimas NATO Aljanso nare ir kolektyvinių gynybos garantijų bei įsipareigojimų atsiradimas – kurio pagrindu tapo Šiaurės Atlanto sutarties 5 – asis straipsnis. Iki 2014 m. Lietuva išimtinai rėmėsi NATO teikiamomis išplėstinio atgrasymo garantijomis ir jomis remiantis formavo savo gynybos politiką. Atgrasymo strategija neturėjo aiškaus veiksmų plano, reikiamo faktinio turinio, kuris leistų konkrečiai apibrėžti atgrasymo patikimumo užtikrinimą ir praktinį veikimą. Tačiau minėtų priemonių nebuvimas ir tuo metu susiklosčiusi tarptautinio saugumo situacija bei realios karo grėsmės galimybė lėmė, jog Lietuvos politinio elito tarpe atsirado suvokimas, jog norėdami pilnai pasikliauti NATO teikiamomis kolektyvinio saugumo garantijomis, savo saugumu, pirmiausia, turime susirūpinti patys, t. y. Lietuvos kariuomenė turi būti pajėgi reaguoti į nedidelio masto konfliktus ir Lietuvoje turėti nuolatos dislokuotas NATO pajėgas, užtikrinančias esminį atgrasomąjį veiksnį. Tai lėmė, jog Lietuvos atgrasymas iš teorinių pasvarstymų tapo strategija, apimančią konkrečius atsakomųjų veiksmų planus, taikytinus galimos agresijos atveju, - buvo padidintas gynybos biudžetas, grąžinta šauktinių kariuomenė, įsteigtos dvi papildomos brigados „Aukštaitija“ ir „Žemaitija“, sąjungininkų dislokuota NATO priešakinio bataliono kovinė grupė.

Lietuvos atgrasymo strategija visuomet buvo ir išliks priklausoma nuo nuolatos kintančio grėsmių spektro, kuriam įtakos turi globalaus saugumo aplinkos pokyčiai. Euroatlantinė integracija, nauji įvairaus pobūdžio kariniai veiksniai, hibridinės grėsmės, lėmė esminius Lietuvos

¹ Lietuvos Respublikos karinė strategija, 2000, 9.

karinio atgrasymo strategijos transformacijos pokyčius 2004-2019 metų laikotarpiu. Darbe remiantis pagrindiniais Lietuvos saugumą ir jo įgyvendinimo priemonės nurodančiais strateginiais dokumentais - Nacionalinio saugumo strategija, karinė strategija bei karinė doktrina, bus atliekama pasirinkto atvejo analizė.

Probleminis klausimas – kodėl pasikeitė strateginės nuostatos ir požiūris paskatinęs stiprinti savo karinių galimybių elementą atgrasymo doktrinoje, kuris nuo Lietuvos tapimo NATO aljanso nare iki 2014 m. iš esmės nesikeitė?

Darbo tikslas - nustatyti Lietuvos karinio atgrasymo doktrinos pokytį ir jį formavusias priemones 2004 – 2019 metų chronologinėse ribose. Numatytam tikslui pasiekti išskiriami šie **uždaviniai**:

1. Nustatyti kokiomis pagrindinėmis atgrasymo teorijos prieigomis remiantis, akcentuojamas Lietuvos karinio atgrasymo patikimumo užtikrinimas.
2. Lyginant pagrindinius Lietuvos saugumo poziciją apibrėžiančius dokumentus - Lietuvos Nacionalinio saugumo, karinę strategiją ir karinę doktriną, nustatyti Lietuvos karinio atgrasymo doktriną formavusius veiksnius iki 2014 m.
3. Išskirti priemones lėmusias Lietuvos karinio atgrasymo pokytį po 2014 m.

Literatūros apžvalga.

Vienas iš esminių atgrasymo būdų, nurodomas daugelio autorių strateginių studijų akademinėje literatūroje, yra siekis galimam priešininkui primesti tokius kaštus, kuriuos įvertinus, numanomas agresorius bus įsitikinęs, jog turi mažai galimybių lengvai pergalei pasiekti. Vadovaujantis klasikinio atgrasymo logika, nepriimtinus kaštus priešininkui atgrasinančioji šalis gali suteikti karinių pajėgumų pagalba. Patikimumam Baltijos šalių atgrasymui užtikrinti studijoje *Rusijos raidos scenarijai: implikacijos Lietuvos ir regiono saugumui* autoriai akcentuoja karinio atgrasymo esmę, kaip svarbiausią priemonę galinčią sustabdyti Rusijos ketinimus „mažais kaštais“ destabilizuoti NATO, tame tarpe ir Baltijos valstybes. Todėl, autorių nuomone, politinės ir karinės investicijos į NATO stiprinimą šalia Rusijos sienų turi tapti esminiu ir ilgalaikiu Lietuvos saugumo ir užsienio politikos tikslu.²

Vaidotas Urbelis straipsnyje *Lietuvos atgrasinimo strategija* taip pat remiasi dviejų pagrindinių atgrasymo strategijos elementų, t. y. naudos ir kaštų įvertinimu, kurių analizės pagalba

² Vilius Ivanauskas, Tomas Janeliūnas, Vytautas Keršanskas, Linas Kojala, „Rusijos raidos scenarijai: implikacijos Lietuvos ir regiono saugumui“, *Rytų Europos studijų centras*, Vilnius, 2016, 261-263.

siekama nustatyti išplėstinio atgrasymo Lietuvoje sėkmės sąlygas. Lietuvos atgrasymo strategija tyrime dalinama į du etapus – iki Lietuvos narystės NATO ir po jos. Šiuo atveju, itin svarbus tampa antrasis etapas ir jo kontekste vertinamas, karinėmis priemonėmis grįstos Lietuvos atgrasymo strategijos galimybės. Po Lietuvos tapimo NATO Aljanso nare, karinės priemonės apėmė ne tik Lietuvos turimus nacionalinius pajėgumus, bet ir sąjungininkų galimybes primesti nepriimtinius kaštus potencialiems priešininkams. Tačiau studijoje abejojama dėl sąjungininkų gebėjimo, užtikrinant patikimą atgrasymą ir prisiimant įsipareigojimus Baltijos šalims. Todėl pats svarbiausias Lietuvos atgrasinimo strategijos elementas, nurodomas autoriaus, turi būti psichologinio atgrasinimo patikimumo užtikrinimas. Tyrime akcentuojama, jog patikimam išplėstiniam atgrasymui užtikrinti yra svarbūs tinkamai modernizuoti Lietuvos kariuomenės vienetai, kurie būtų pajėgus veikti kartu su sąjungininkų pajėgomis. Tačiau pabrėžiama, jog dėl sparčios technologinės pažangos išlieka rizika, jog Lietuvos kariuomenė neturėdama modernios ginkluotės ir karinės technikos, dėl technologinių spragų nebus pajėgi veikti kaip sudėtinė NATO pajėgų dalis. Todėl autorius teigia, jog karinių vienetų modernizavimas turi išlikti esminiu kariuomenės plėtros prioritetu, kuris iš esmės galėtų užtikrinti didesnę atgrasymo patikimumą, pabrėžiant, jog konvencinio atgrasymo patikimumo stiprinimui esminės reikšmės turinti konvencinė ginkluotė. Remiantis tuometiniais Krašto apsaugos ministerijos nustatytais Lietuvos kariuomenės modernizavimo planais, autorius prieina išvadą, jog turimi planai, vis tik nėra pakankamai ambicingi, todėl kyla rizika, jog Lietuvos atgrasymo strategija iš esmės bus priversta remtis tik sąjungininkų teikiamomis saugumo garantijomis. Autorius teigia, jog Lietuvos atgrasymo strategija turėtų vadovautis didžiulių kaštų, galimai suteikiamų priešininkui, kurie neleistų užimti valstybės teritorijos, logika. Pabrėžiant, jog puolimui reikalingos kur kas didesnės pajėgos, nei jų reikia gynybai, todėl sėkmingam atgrasymui užtikrinti, atgrasinantysis turėtų turėti bent jau vieną trečdalį atgrasinamojo karinės galios. Toks turimas karinių pajėgų dydis stabdytų galimą agresorių, nuo tolimesnių priešų ėjimų į valstybės teritoriją, todėl atsirastų laiko, kurio metu būtų galima vykdyti mobilizacinius pajėgų procesus ir pakeisti puolimo – gynybos santykį Lietuvos naudai.³

Informacijos apie strateginius Lietuvos karinio atgrasymo pokyčius suteikia ir Tomo Janeliūno tyrimas - *The deterrence strategy of Lithuania: in search of the right combination*. Studijoje akcentuojama, jog karinio atgrasymo pokytis po 2014 m. gali būti apibrėžtas remiantis nurodytais aspektais, t. y. išaugusių išlaidų skiriamų gynybai procentu, privalomosios karo tarnybos gražinimu, pajėgumų stiprinančių šalies gynybą įsigijimu. Tyrimo išvadose akcentuojama, jog nepaisant išaugusių Lietuvos įsipareigojimų stiprinti šalies gynybinius pajėgumus, išplėstinis atgrasymas vis tik išlieka esminiu Lietuvos saugumo diskursą formuojančiu įrankiu. Autorius laikosi

³ Vaidotas Urbelis, „Lietuvos atgrasinimo strategija“, *Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas*, Vilnius, 2006.

nuomonės, jog minėti pokyčiai nėra pakankamas indėlis siekiant patikimų išplėstinio atgrasymo teikiamų galimybių užtikrinimo, todėl būtina plėtoti tolimesnius Lietuvos karinių pajėgų modernizavimo procesus bei užtikrinti gynybos biudžeto išlaidų didinimą. Studijoje akcentuota, jog teritorinė gynyba, be aktyvaus visuomenės įsitraukimo, neturi pakankamo svorio, todėl piliečių įsitraukimas į šalies gynybą, teritorinės gynybos kontekste, tampa svarbiu, atgrasymą užtikrinančiu elementu. Autorius pabrėžia, jog Lietuvai būtina siekti glaudesnio karinio bendradarbiavimo su kitomis dvejomis Baltijos šalimis ir Lenkija, kuriuo turi būti suinteresuotos visos minėtos šalys, ko šiuo metu pasigendama. Lietuva yra tik pradiniam veiksmingo atgrasymo sąlygų pritaikymo etape, todėl kaip teigiama studijoje, Lietuvos atgrasymo patikimumo užtikrinimas priklausys nuo to, kaip galimo konflikto atveju, Aljansas kartu su sąjungininkais bus pasiryžęs aktyvuoti sutarties 5-ąjį straipsnį užtikrinančių kolektyvinės gynybos garantijas ir kiek jis bus veiksmingas.⁴

Išplėstinio atgrasymo patikimumo galimybių įžvalgomis taip pat dalijasi bendra Baltijos ir Estijos gynybos koledžų atlikta studija — *NATO atgrasymo patikimumas ir Baltijos šalių pasirengimas panaudoti atgrasymo priemones*, kurioje teigiama, jog Baltijos šalių ir sąjungininkų regioninės gynybos pajėgumai nėra pajėgus atsverti Rusijos gynybinių pajėgumų ir agresyvios jos retorikos. Todėl įtikinamiausiu atgrasymo modeliu šiame regione tampa atgrasymas atkirčiu (angl. *deterrence by retaliation*). Akcentuojama Baltijos šalių regione sustiprinta sąjungininkų priešakinių pajėgų buvimo būtinybė, papildomų JAV brigadų, turinčių patikimus oro gynybos pajėgumus dislokavimas. Tyrime argumentuojama, kad atgrasymas atkirčiu (angl. *deterrence by retaliation*) yra vienintelis ir labiausiai realistiškas atgrasymo modelis, bent jau vidutinės laiko trukmės atžvilgiu, bet jis *de facto* pripažįsta Rusijos interesą Baltijos regione. Baltijos valstybės turi pasinaudoti potencialia pridėtine verte, kylančia iš bendro planavimo veiklos ir bendro išteklių naudojimo. Reikia stiprinti įgūdžius vykdyti bendrus pirkimus bei kartu mokytis, planuoti ir priimti sprendimus. Padidėję bendri pajėgumai ir gebėjimai turi būti atvirai demonstruojami Rusijai.⁵

Daugelio autorių literatūroje aptinkamas požiūris, jog viena iš priemonių patikimumam Baltijos šalių atgrasumui užtikrinti yra priimančios šalies paramos infrastruktūra ir jos pritaikymo būdai. *Baltijos šalių gynybos strategijos formavimas: priimančiosios šalies parama* studijos autoriai siekia išaiškinti kaip priimančios šalies parama (toliau – parama) gali prisidėti prie nacionalinės gynybos ir Baltijos

⁴ Tomas Janeliūnas, „The deterrence strategy of Lithuania: in search of the right combination, Deterring Russia in Europe. Defence Strategies for Neighbouring State“, Routledge, 2018, <https://www.researchgate.net/publication/328305699_The_deterrence_strategy_of_Lithuania_in_search_of_the_right_combination>, [Žiūrėta 2019-04-05].

⁵ Viljar Veebel, Illimar Ploom, „NATO atgrasymo patikimumas ir Baltijos šalių pasirengimas panaudoti atgrasymo priemones“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 16 tomas, Vilnius, 2017-2018, 174-179.

valstybių savarankiškos gynybos pajėgumų. Autorių nuomone, Baltijos šalys naudodamos NATO kolektyvinio saugumo ir nacionalines paramos sistemas, gali užpildyti savo gynybos pajėgumų spragas. Tai įrodė JAV sprendimas, kuriuo remiantis buvo pradėta Europos saugumo užtikrinimo iniciatyva, užtikrinusi ne tik rotuojamų pajėgų dislokavimą trijose Baltijos valstybėse, bet ir teikiama parama tose srityse, kuriose trūkstamų pajėgumų poreikis yra labiausiai jaučiamas. Tačiau, anot autorių, minėta programa atskleidė esminę problemą – kad būtų galima priimti sąjungininkų pajėgas Baltijos valstybėse, planuojant NATO ir Baltijos regiono gynybą, pastebėta, jog šalys neturi tarpusavyje veikiančių bendrų mechanizmų, kurie leistų pasiekti visiškus operacinius pajėgumus ir sukurti tinkamo lygio infrastruktūrą. Minėtos priežastys gali paskatinti oro policijos misijas, JAV rotacinių pajėgų, sustiprintų priešakinėmis kovinėmis grupėmis ir aukštos parengties jungtinėmis pajėgomis tarpusavio konkurenciją dėl išteklių, siekiant įvykdyti jiems keliamus reikalavimus, o tai gali turėti neigiamos įtakos Baltijos šalių gynybos biudžetams ir pajėgumams, užtikrinant reikiamą priimančios šalies paramos lygį.

Apibendrinant galima teigti, jog studijoje autorių identifikuotos priemonės neabejotinai tampa priežastimi, skatinančia plėtoti priimančios šalies paramos sistemą, kuri prisideda prie Baltijos šalių gynybos pajėgumų stiprinimo.⁶

JAV strateginės reikšmės Lietuvos gynybos politikoje svarbą plačiau suvokti padėjo atliktas kelių autorių tyrimas *Lietuva ir JAV: bendradarbiavimo kryptių beiėškant*. Straipsnyje akcentuojamos JAV karinių įsipareigojimų Rytų Europos regione didinimo galimybės, kurios vertinamos bendrame Rusijos keliamų iššūkių Europai kontekste. Autoriai teigia, jog dėl dvišalių JAV – Rusijos santykių kuriose yra aiškiai pastebima Rusijos konfrontacinė politika Vakarų atžvilgiu, Lietuva kelia poreikį išlaikyti JAV gynybos politikos vaidmenį regione. Studijoje pabrėžiamas nepakankamas JAV ginkluotės Europoje buvimas ir nuoseklus jos mažėjimas, kuris bandomas kompensuoti didesnių NATO kolektyvinių įsipareigojimų ir priešraketinių gynybos sistemų plėtra. Lietuva suinteresuota vykdyti stebėseną ir gauti pakankamą informaciją apie Rusijos karinių pajėgumų modernizaciją, jos kryptis ir užtikrinti, kad būtų nuolat peržiūrimos NATO įsipareigojimų dėl Baltijos šalių erdvės techninės galimybės. Lietuva siekdama didinti savo vaidmenį JAV politikoje gali sustiprinti dalyvavimu tarptautinėse struktūrose, tokiu būdu vykdydama prisiimtus įsipareigojimus sudarant patikimos partnerės įvaizdį. Studijoje kalbant apie gynybos finansavimo aspektus pabrėžiama, jog valstybė, kuri esminiu savo saugumo garantu laiko NATO, privalo užtikrinti adekvatų gynybos finansavimo kriterijų. Akcentuojama, jog Lietuva stiprindama savo gynybą, kurią kartu užtikrina ir Šiaurės sutarties 5-asis straipsnis, tam, jog jaustųsi lygiaverčiai

⁶ Valdis Oztulis, Žaneta Ozoliņa, „Baltijos šalių gynybos strategijos formavimas: priimančiosios šalies parama“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 15 tomas, 2016-2017, 89-97.

saugi su senosiomis Aljanso narėmis, turi siekti, jog NATO kolektyvinės gynybos principai būtų užtikrinti konkrečiu praktiniu turiniu: Baltijos šalių gynybos planais, NATO infrastruktūros plėtra, karinėmis atgrasomojo pobūdžio pratybomis, siekiu turėti nuolatinę NATO oro policijos misiją regione. Nepalanki Lietuvos geopolitinė situacija tampa realia prielaida, kuria remiantis galima teigti, jog tokioje aplinkoje esanti valstybė, be kolektyvinio saugumo garantijų, visų pirma, turi būti suinteresuota savo pačios gynybinių pajėgumų stiprinimu.⁷

Tęsiant literatūros apžvalgą susijusią su strategine JAV svarba Baltijos šalių atgrasymo patikimumui užtikrinti, verta paminėti The Atlantic Council atliktą tyrimą *A US Strategy for Building Defense and Deterrence in the Baltic States*. Publikacijoje akcentuojama, jog reaguojant į iššūkius aljanso saugumui, NATO ir JAV sustiprino reikiamus gynybinius ir atgrasymo pajėgumus dislokuojant rotacinius pajėgas, padidinant karinių pratybų regione skaičių, pabrėžiant, jog reaguojant į JAV ir Aljanso poziciją, Baltijos šalys taip pat suskubo stiprinti savo gynybos įsipareigojimus padidinant šalies išlaidas bei grąžinant privalomąją karo tarnybą. JAV strateginė pozicija ginant sąjungininkių saugumą akcentuojama per dvišalių santykių svarbą, JAV įsipareigojimų didinimą prisidedant prie Baltijos šalių kariuomenių transformacijos procesų, šiose šalyse skatinant ir toliau siekti pakankamo gynybos finansavimo užtikrinimą, kuris nėra įmanomas be didesnio Baltijos šalių įsipareigojimų didinimo stiprinant savo šalių gynybą. Todėl šiame kontekste, kaip pabrėžia autoriai, tampa svarbi regioninio Baltijos šalių bendradarbiavimo galimybių plėtra, kuriuos papildytų atgrasymo patikimumui užtikrinti reikalingi bendri JAV ir aljanso ištekliai.⁸

Detalesnės informacijos apie tai, kokių pajėgumų sąveika būtų pakankama iš vienos svarbiausių strateginių partnerių, atgrasymo galimybėms Baltijos šalyse didinti, suteikia studija *Countering Russian Agression in Eastern Europe. Leveraging US Rotational Forces*. Publikacijoje išskiriamos priemonės, kuriomis remiantis, JAV pavyktų geriausiai užtikrintų Rytų Europos sąjungininkių saugumą. Studijoje pabrėžiama rotacinių pajėgumų nauda, reaguojant į kylančius iššūkius saugumui su kuriais susiduria Šiaurės ir Baltijos šalių regiono valstybės. Autorius pasisako už gynybos strategiją, kurią apimtų bendra JAV rotacinių pajėgų ir šalių kariuomenių modernizacijos sąveika, didesnės investicijos į atgrasymą, sustiprinti greitojo reagavimo mechanizmai. Tokios priemonės leistų plėtoti reikiamą operacinę logistiką, pajėgų mobilizavimą ir perdiskolavimą, taip pat pagerintų nacionalinių ir rotacinių pajėgų tarpusavio koordinavimą, sukurtų reikalingus priimančios

⁷ Vilius Ivanauskas, Laurynas Kasčiūnas, Simonas Klimanskis, Linas Kojala, Dovilė Šukytė, „Lietuva ir JAV: bendradarbiavimo kryptį beiškant“, *Rytų Europos studijų centras*, Vilnius, 2013, 8-11.

⁸ Daman Wilson, Magnus Nordenman, „A US Strategy for Building Defense and Deterrence in the Baltic States“, *Atlantic Council, Brent Scowcroft Center on International Security*, 2016, 2-6.

šalies infrastruktūros atnaujinimus, kurie neabejotinai prisidėtų prie konvencinio atgrasymo regione sustiprinimo galimybių.⁹

„Rand Corporation“ atlikto tyrimo *Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank. Wargaming the Defense of the Baltics* pagrindinė prielaida, kuria remiasi autoriai, yra rytinio NATO flango pažeidžiamumas, kuriam neutralizuoti būtų reikalingi konkretūs JAV pajėgumai – kovinės JAV brigados, šarvuoti daliniai, oro pajėgumai ir artilerija, kitu atveju, galimo konflikto metu, Rusija nepatirtų esminių kaštų, užimant šalių teritorijas, ir tai padaryti pavyktų sąlyginai greitai – 60 valandų laikotarpyje. Galimi scenarijai, kuriais rekomenduojama remtis NATO gynybos planus rengiantiems gynybos planuotojams, nurodomi keli: vadovaujantis Šaltojo karo logika, remtis atgrasymu atkirčiu, t. y. grasinimas turi remtis triuškinamo atsako, įskaitant branduolinio ginklo panaudojimo galimybe, principu. Kitas variantas, nurodomas autorių, kuriuo galėtų vadovautis NATO, siekiant užtikrinti Rytinių Aljanso sienų gynybą, yra išankstiniai JAV ir sąjungininkių veiksmai, nurodantys, jog Rusijai lengvos pergalės regione pasiekti sunkiai išėitų.¹⁰

Tikriausiai esminė problema, kodėl Baltijos šalių atgrasymas vis dar nėra pakankamas, ką akcentavo ir „Rand Corporation“ atliktas tyrimas, galėtų apibūdinti publikacija - *Strengthening the Strategic Balance in the Baltic Sea Area*. Autoriai laikosi prielaidos, jog Rusijos agresijos įtaka Baltijos šalių regiono saugumui išlieka dėl nepakankamos strateginės pusiausvyros. Be to didžioji dauguma gynybinių Rusijos dislokuotų pajėgumų regione yra puolamojo pobūdžio kariniai pajėgumai, akivaizdžiai viršijantys Baltijos šalių gynybines galimybes. Rusijos vykdomų karinių manevrų scenarijai dažniausiai apima puolamojo pobūdžio pratybas (t. y. simuliuojamos Baltijos šalių atskyrimo nuo Aljanso galimybės). Galimo konflikto atveju, regione egzistuojantys Rusijos A2/AD pajėgumai apribotų NATO galimybės veikti, konkrečiai turint omenyje Suvalkų koridoriaus apginamumo užtikrinimą, kuriam taip pat iššūkių kelia ir bendra Rusijos ir Baltarusijos karinių pajėgumų regione plėtra, svarbi ir geopolitiniu požiūriu. Studijoje akcentuojama, jog realiausias instrumentas, kuriuo remiantis galėtų įvykti galimas Baltijos šalių ir Rusijos susidūrimas yra ne hibridinės priemonės, kurias agresijos atveju panaudotų Rusija, bet teritorijų atskyrimas naudojantis konvencinių karinių pajėgumų galimybėmis. Tad remiantis autorių įžvalgomis galima teigti, jog patikimam NATO atgrasymui Rytiniame aljanso flange įgyvendinti būtina optimali pusiausvyra tarp dviejų atgrasymo būdų – atgrasymo atsaku (angl. *deterrence by denial*) ir atgrasymo bausme (angl.

⁹ Jonathan P. Dunne, „Countering Russian Agression in Eastern Europe. Leveraging US Rotational Forces“, *Atlantic Council, Brent Scowcroft Center on International Security*, 2016, 1-12.

¹⁰ David A. Shlapak, Michael Johnson, „Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank. Wargaming the Defense of the Baltics“, *RAND Corporation*, 2016, 1-16.

deterrence by punishment). Patikimam NATO, tame tarpe ir Baltijos šalių atgrasymui užtikrinti būtinas vieningas aljanso požiūris į Rusijos grėsmę, kuris taptu ilgalaikiu strateginiu požiūriu sąjungininkių saugumui užtikrinti, atsižvelgiant į NATO gynybos planavimą ir laikyseną Baltijos jūros regione. Aljanso buvimas regione turi apimti karinio veiksmingumo ir daugiašališkumo principus. Konkretus kariniai pajėgumai turi siūsti aiškia žinią apie aljanso pasiryžimą kovoti. Tokių pajėgumų efektyvumui užtikrinti svarbi JAV lyderystė pabrėžiant ir kitų Aljanso sąjungininkių indėlio poreikį. Be vietinių Baltijos šalių pajėgų būtų reikalingi keli nuolatinio buvimu apribojami JAV brigados dydžio vienetai, reikiama vienetais užpildytos oro gynybos, raketinės gynybos, karinių jūrų pajėgų spragos. Todėl Baltijos šalims svarbu skirti pakankamą finansavimą tinkamiems priimančios šalies plėtos infrastruktūros procesams įgyvendinti. Autorių teigimu, aljansui būtina apsvarstyti papildomų pajėgumų dislokavimo galimybes, kurios padėtų neutralizuoti Rusijos turimus A2/AD pajėgumus.¹¹

Remiantis apžvelgtos literatūros autorių tyrimais galima daryti išvadą, jog užsienio autorių akademiname diskurse vyraujantis požiūris apie Lietuvos atgrasymą apima daugiau regioninio atgrasymo patikimumo užtikrinimo aspektus sąryšyje su NATO ir JAV, nei, kad pavienius atskirų Baltijos šalių atvejų tyrimus. Regioninio bendradarbiavimo svarbą atgrasant Rusiją, mini visi iš autorių, tačiau akademikų tyrimuose nurodomi skirtingi būdai tokio tipo atgrasymui užtikrinti. Bendrai sutariama, dėl egzistuojančio regioninių pajėgumų asimetriškumo.

Tuo tarpu lietuvių autoriai svarstant apie iššūkius su kuriais susiduria Lietuva siekdama atgrasyti Rusiją, daugiausia dėmesio skiria bendriems gynybos politikos aspektams tirti, t. y. atgrasymas tiriamas bendros saugumo ir gynybos politikos kontekste, apimant kompleksines gynybą užtikrinančias priemones. Tyrimai referuojantys į Lietuvos atvejo analizę aptinkami tik pavienių autorių darbuose, todėl atlikti išvadas apie Lietuvos atgrasymo užtikrinimo pokytį ir galimybes galima remiantis keliais būdais: pirmasis - analizuojant Lietuvos atgrasymą Baltijos regiono šalių gynybos kontekste, antrasis – identifikuojant Baltijos šalių vaidmenį NATO siekiant atgrasyti Rusiją.

¹¹ Kalev Stoicescu, Henrik Praks, „Strengthening the Strategic Balance in the Baltic Sea Area“, *International Centre for Defence and Security*, 2016, 4-31.

Atgrasymo koncepcijos teorinės prielaidos

Akademiniam diskurse atgrasymo teoriją aiškinančių pavyzdžių, apimančių įvairias mokslines kryptis aptiksime ne vieną, tačiau bendrai sutariama, jog klasikinio atgrasymo teorija mokslinėje tradicijoje siejama su galios politika.¹² Tarptautinio saugumo studijų literatūroje atgrasymas itin plačiai pradėtas taikyti Šaltojo karo laikotarpiu, siekiant paaiškinti galimus konfrontacijos scenarijus tarp JAV ir SSRS. Būtent Šaltojo karo laikotarpiu, literatūra, susijusi su branduolinio atgrasymo tema, Vakarų valstybėse išgyveno aukso amžių, ypatingą dėmesį teorijos plėtotėje skiriant branduolinio atgrasymo užtikrinimo aspektui ištirti. Dar Antrojo Pasaulinio karo metu Vakarai suvokė, jog SSRS kelia grėsmę nepriklausomoms Europos valstybėms. Tuo metu savo pajėgų, reikalingų sovietų grėsmei Europoje atremti, JAV dislokavusi nebuvo. Finansiniai bei politiniai kaštai siekiant įprastine ginkluote apsaugoti Vakarų Europą buvo pernelyg dideli, o atsidurti SSRS įtakos zonoje taip pat nenorėjo nei viena iš jų. Šiuo atveju, branduolinis atgrasymas tapo išėjimu tenkinusia abi puses - tiek JAV, tiek Vakarų Europos šalis. Vakarai tikėjo branduolinių ginklų, kaip esminės branduolinio atgrasymo priemonės, patikimumu atgrasant Maskvą nuo karinių veiksmų, kurių įprastine ginkluote sustabdyti nebūtų buvę įmanoma. JAV siekiant neprarasi po savo įtakos, bei užkirsti kelią galimiems naujiems konfliktams, priėmė sprendimą imtis transatlantinės lyderystės, kuri paskatino tuo metu sovietų planuoti atominės bombos bandymai.¹³ JAV su Kanada ir kitomis Europos šalimis 1949 m. pasirašė Šiaurės Atlanto sutartį sukūrusią kolektyvinės gynybos sistemą - NATO. Modernių laikų kontekste, aljansas gali būti drąsiai vadinamas pirmuoju, ne vieną dešimtmetį išlikusiu ir išplėstinį atgrasymą užtikrinančių pavyzdžių.

Atsižvelgiant į gausų atgrasymo koncepcijos plėtotės tyrimų spektrą, siekiant pateikti aiškiau suvokiamą, susistemintą atgrasymo teorijos pagrindą, tyrinėta literatūra bus skirstoma į keturias grupes, kurių pirmąsias tris identifiko Robert Jervis, o ketvirtoji susisteminta Jeffery Knopf.¹⁴

Pirmosios atgrasymo bangos pradžią žymi Antrojo pasaulinio karo pabaiga. Teorija grindžiama branduolinio ginklo atsiradimo ir jo panaudojimo atgrasymo strategijoje aplinkybėmis. Remiantis Bernard Brodie nuomone galima teigti, jog atominio ginklo išradimas, iš esmės pakeitė tradicinio karo pobūdį. Branduolinė ginkluotė, galimo konflikto atveju, tapo pagrindine, karo

¹² Frank C. Zagare, D. Mark Kilgour, „Perfect deterrence“. *Cambridge University Press*, 2000, 7, < <http://assets.cambridge.org/97805217/81749/sample/9780521781749ws.pdf> > [Žiūrėta 2019-04-19]

¹³ Keith B. Payne, C. Dale Walton, „Deterrence in The Post- Cold War World.“ John Baylis, *Strategy in Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*. Oxford: *Oxford University Press*, 2002, 165-166.

¹⁴ Jeffrey W. Knopf, “The Fourth Wave in Deterrence Research”, *Contemporary Security Policy*, Vol. 31, No.1, April 2010, 1, < <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13523261003640819> >, [Žiūrėta 2019-04-18].

prevenciją, užtikrinančia priemone. Teorijos šalininkų nuomone atsiradusią strateginę ir taktinę branduolinio ginklo reikšmę lėmė galimos tokios ginklo panaudojimo aplinkybės ir jo suteikiami kaštai siekiant sustabdyti priešininką nuo nepageidaujamų veiksmų. Anot minėto autoriaus, branduolinių ginklų naudojimo galimybė, net ir ribotose situacijose, sukelia branduolinę eskalaciją, kurios siekiant išvengti yra ribojamos branduolinių ginklų panaudojimo galimybės.¹⁵ Šiame kontekste susiformuoja garantuota abipusio susinaikinimo strategija (angl. *mutual assured destruction*, MAD), kuria remiantis nei viena iš pusių nebus linkusi pradėti atakos. Tokios sąlygos užtikrina atgrasymą, garantuojant taikos būseną.¹⁶ Apibendrinant galima teigti, jog tai „primityvus“ branduolinio atgrasymo suvokimas, paremtas tik elementaria baime sulaukti atsakomojo smūgio ir abipusio susinaikinimo.

Antroji atgrasymo koncepcijos tyrimų banga rėmėsi prielaidomis, grįstomis žaidimų teorijos ir kitų metodų įtaka branduolinio atgrasymo strategijos plėtotei. Hermanas Kahnas, Thomas Shelling ir Anatoli Rapoport žaidimų teoriją pritaikė tarptautiniams santykiams ir įtvirtino naują požiūrį į strateginius klausimus. Branduolinėje strategijoje įsivyravo racionalaus pasirinkimo modelis, kuomet veikėjai siekdami įvertinti vienas kito galimybes vadovaujamasi racionali pasirinkimo logika (atgrasymas remiasi prielaida, jog potencialus priešininkas, prieš imdamasis tam tikrų priešiško veiksmų, priima sprendimus grįstus racionaliai įvertintu sąnaudų ir naudos santykiu).¹⁷ Atgrasymą su viščiuko žaidimu ypač susiejo H. Kahnas pritaikydamas žaidimo terminus branduolinei strategijai: atgrasymas išvien sietas su įsipareigojimu, komunikacija ir patikimumu.¹⁸ Reikėjo rasti būdą kaip įvaldyti žaidimo ciklą strategiją, JAV – SSRS santykiai pradėti lyginti su keliais viščiuko žaidimo ciklais, o branduolinėmis pajėgomis naudojamosi atsižvelgiant į kitos pusės veiksmus. Esminė branduolinės strategijos sąvoka – atgrasymas, išreiškė pagrindinę žaidimų teorijos idėją, nes rezultatai siejo su abiejų pusių elgesiu. Branduolinės strategijos kūrėjams rūpėjo kaip paveikti kitą pusę, kad ji priimtų pageidautinus sprendimus tam tikru būdu. Thomas Schelling studijoje *The Strategy of Conflict*, remiantis žaidimų teorija, bandė paaiškinti tarptautinių konfliktų esmę. Studijos centre nurodomas nebylios komunikacijos atsiradimas, be to akcentuojami tokie

¹⁵ Frans-Paul van der Putten, Minke Meijnders Jan Rood, „Deterrence as a security concept against non-traditional threats“, Clingendael, Netherlands Institute of International Relations, 2015, 9-10, < https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/deterrence_as_a_security_concept_against_non_traditional_threats.pdf >, [Žiūrėta 2019-04-20].

¹⁶ Keith B. Payne, C. Dale Walton, „Deterrence in The Post- Cold War World.“ John Baylis, *Strategy in Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*. Oxford: *Oxford University Press*, 2002, 89.

¹⁷ Christopher H. Achen, Duncan Snidal, “Rational Deterrence Theory and Comparative Case Studies”, *World Politics*, Volume 41, 1989, 150, < https://www.jstor.org/stable/2010405?seq=1#metadata_info_tab_contents > [Žiūrėta 2019-04-15].

¹⁸ Hollis Martin, Smith Steve, *Tarptautiniai santykiai: aiškinimas ir supratimas*, Tyto Alba, 1998, Vilnius, 1998, 152-153.

klausimai kaip numatyti įvykius ir manipuliuoti jais krizės atveju, kad būtų pasiektas netiesioginės susitarimas ir bendradarbiavimas. Tokiems samprotavimams pagrįsti autorius pateikia argumentus tarp kurių „laviravimas ties katastrofos riba“ (angl. *Brinkmanship*), grąšinimas šį tą paliekant atsitiktinumui ir „abipusė netikėto puolimo baimė“. Antrosios bangos atstovu nuomone, Vičiuko žaidimas neturi stabilios bendradarbiavimo pusiausvyros, nes geriausia strategija prieš „viščiuką“ yra žaisti dėl pergalės, o geriausia bendra strategija – svaitytis tokiais grąšinimais, kurie išprovokuotų kitą veikėją sužaisti „viščiuko“ žaidimą. Tačiau, jei kitas veikėjas racionaliai netikės, kad kas nors galėtų įvykdyti tuos grąšinimus, t. y. abi pusės tuomet yra pasmerktos susinaikinimui, dėl to į juos nekreips dėmesio ir rezultatas bus abiem pusėm nenaudingas.¹⁹

Trečioji banga radosi XX a. 7-ajame ir 8-ajame dešimtmetyje, kaip atgrasymo teorijos kritika, referuojanti į iššūkius su kuriais susidūrė antrosios atgrasymo teorijos šalininkai, konkrečiai turint omenyje, žaidimų teorijos pritaikomumo galimybes. Pasak šių ekspertų, antrosios bangos atgrasymo teorijoje nebuvo pakankamai apsvaistytos esminės priežastys, dėl kurių kildavo krizės, teorija taip pat neatsakė į klausimą kokiomis priemonėmis remiantis krizių galima išvengti. Esminė prielaida, kuria remiasi trečiosios bangos atstovai (pvz., Irving Janis ir Graham Allison) yra veikėjų racionalumo kritika, t. y. pirmosios ir antrosios bangos teorinės išvados leidžia suabejoti veikėjo gebėjimu veikti situacijoje remiantis racionalia sprendimų priėmimo logika. Be to, šios bangos tyrimų plėtotė buvo papildyta psichologijos mokslo teorinėmis prielaidomis pabrėžiant kognityvinės ir biheivioristinės krypties studijų aspektus, atgrasymo kaip teorijos pritaikomumo galimybėms paaiškinti. Robert Jervis pabrėžė pirmtakų pervertintas klasikinio atgrasymo teorijos veikimo principus, kurie šioje teorijoje žaidžia kaip aspektas lemiantis didesnes konfliktinių situacijų galimybes. Veikėjų iracionalumas nurodo į egzistuojantį atgrasymo strategijos neapibrėžtumą, kuris iki galo neleidžia suvokti atgrasyme dalyvaujančių veikėjų logikos. Vienu atveju, neracionalūs veiksmai gali išprovokuoti veikiančios valstybės nuolankumą, kitu atveju, racionalus veikimas atgrasant priešininką, gali išprovokuoti realios agresijos galimybes.²⁰ Patrick Morgan daro prielaidą, kuria remiantis tarsi prieštarauja minėtiems teiginiams, pabrėždamas, jog jei veikėjai atgrasyme remtųsi išimtinai tik racionalia veikimo logika, atgrasymas, garantuoto abipusio susinaikinimo logikoje, neveiktų. Trečiosios bangos tyrimų diskursas leidžia matyti, jog atgrasymas buvo pradėtas tapatinti su psichologine veikimo logika, kurioje atgrasymo rezultatą lemia žmogiškasis faktorius,

¹⁹ Ten pat, 154.

²⁰ Jervis Robert, „Review Article, Deterrence Theory Revised“, *World Politics*, 30 (2), January 1979, < https://www.jstor.org/stable/2009945?seq=1#metadata_info_tab_contents >, [Žiūrėta 2019-04-20].

tampantis esmine prielaida, dėl kurios atgrasymo teorija, kaip strategija ir yra dažniausiai kritikuojama.²¹

Pirmųjų trijų bangų teorijos šalininkų tyrimuose atgrasymas buvo taikomas jį siejant su tradicinio pobūdžio grėsmėmis bei konvenciniuose konfliktuose tarp valstybių. Dažniausiai atgrasymas yra taikomas siekiant užkirsti kelią galimai karinei agresijai, arba kitaip tariant, atgrasymas žymi ribą tarp taikos ir karinio konflikto. Tačiau ne kariniai atgrasymo aspektai yra ne mažiau svarbūs. Ketvirtosios kartos tyrimuose pastebimas naujas požiūris į atgrasymo pritaikomumą, kurio dėmesio centre randasi naujo, netradicinio pobūdžio grėsmės – terorizmas, nevalstybiniai veikėjai, kibernetinės atakos. Atgrasymas nebebuvo suvokiamas tik kaip branduolinių ginklų manipuliacija tradicinių konfliktų kontekste. Ypatingai po Rugsėjo 11-osios įvykių atgrasymas teorijoje buvo pradėtas svarstyti atsižvelgiant į kur kas platesnį grėsmių spektrą. Šios bangos atstovų tyrimuose keliamas atgrasymo pritaikomumo klausimas, ar atgrasymas vis dar gali būti taikomas kaip priemonė naujo pobūdžio grėsmėms atremti.²² Patrick Morgan nuomone, netradicinių grėsmių kontekste, atgrasymas vis dar išlieka aktualus, tačiau tik kaip viena iš galimų taikytinų priemonių, bet ne esminių strategijų. Lawrence Freedman sutinka, jog atgrasymas kaip esminė strateginė koncepcija, ketvirtosios bangos tyrimų kontekste praranda savo vaidmenį, tokį, kokį turėjo Šaltojo karo metu. Tam, kad atgrasymas veiktų, turi būti identifikuota konkreti grėsmė, aiškus veiksmų planas nurodantis, kokomis priemonėmis remiantis su ta grėsme bus kovojama bei turėtų būti pagrįstas išsamia priešininko strateginio veikimo analize. Tačiau, šiuo atveju, atgrasymas susiduria su kitokia veikėjų racionalumo logika, be to, sunku nustatyti ir galimą grėsmės šaltinį, dėl to, netradicinių grėsmių kontekste, tradicinės atgrasymo priemonės nėra veiksmingos.²³

Atgrasymo būdai

Atgrasymo teorija skiria dvejus būdus, kuriais remiantis galima atgrasyti potencialų priešininką, tai atgrasymas neigimu (angl. *deterrence by denial*) ir atgrasymas bausme (angl.

²¹ Lupovici Amir, „The Emerging Fourth Wave of Deterrence Theory – Towards a New Research Agenda“, *International Studies Quarterly*, Vol. 54, No. 3 (September 2010), 709-710, <<https://www.jstor.org/stable/pdf/40931133.pdf?refreqid=excelsior%3A1e9d1f77e2868f9f870d4a5133b14d1e>>, [Žiūrėta 2019-04-20].

²² Lupovici Amir, „The Emerging Fourth Wave of Deterrence Theory – Towards a New Research Agenda“, *International Studies Quarterly*, Vol. 54, No. 3 (September 2010), 709-710, <<https://www.jstor.org/stable/pdf/40931133.pdf?refreqid=excelsior%3A1e9d1f77e2868f9f870d4a5133b14d1e>>, [Žiūrėta 2019-04-20].

²³ Frans-Paul van der Putten, Minke Meijnders Jan Rood, „Deterrence as a security concept against non-traditional threats“, *Clingendael*, Netherlands Institute of International Relations, 2015, 9-10, <https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/deterrence_as_a_security_concept_against_non_traditional_threats.pdf>, [Žiūrėta 2019-04-20].

deterrence by punishment). Atgrasymo neigimu strategijos tikslas įtikinti potencialų priešininką, jog šiam nepavyks pasiekti jo norimų tikslų, o patiriami nuostoliai bus didesni už galimą naudą. Atgrasymas bausme apima siekį įtikinti priešininką, jog šiam bandant imtis tam tikrų priešišku veiksmų, jis bus baudžiamas jo paties teritorijoje, sunaikinant svarbiausius jo strateginius objektus.²⁴

Minėti atgrasymo būdai, dėl vieno iš jų nepakankamo efektyvumo gali persidengti. Tradiciškai manoma, jog atgrasymas neigimu priešininkui nesuteikia pakankamų paskatų imtis puolimo dėl galimos didelės žalos, nes patiriama žala gali būti nežinoma ar neįvertinta, kad sustabdytų priešininką, todėl tokiomis sąlygomis, patikimam atgrasymui užtikrinti yra būtinas šios strategijos derinimas su atgrasymu bausme. Pirmajai jų, neužtikrinus galimo konflikto prevencijos, būtų papildyta antrąja, kuri įtikintų priešininką apie realią baudžiamojo pobūdžio grėsmę ir jos panaudojimo galimybes galimo konflikto metu. Atgrasymas neigimu gali būti papildytas grasinimais bausme, stengiantis įtikinti potencialų priešininką, kad jis nesugebės pasiekti savo tikslų, patirs didelius nuostolius, susijusius su nesėkminga karine operacija, ir patirs bausmę. Potencialus priešininkas abejodamas objekto (valstybės) turimų pajėgumų panaudojimo galimybėmis gintis, gali sėkmingai pasiekti savo išsikeltų tikslų, tokiu atveju valstybė, siekdama sustiprinti savo atgrasymą, gali remtis atgrasymo bausme strategija.²⁵

Išplėstinio atgrasymo (angl. *extended deterrence*) aplinkybėse dalyvauja potencialus agresorius, atgrasančioji pusė ir galimas gynėjas. Realioje praktikoje šis būdas remiasi JAV teikiamomis saugumo garantijomis sąjungininkėms, t. y. JAV įsipareigoja panaudoti savo branduolinį arsenalą, galimo konflikto atveju, siekiant užtikrinti savo sąjungininkių saugumą (JAV branduolinio skėčio garantija). Paul K. Huth išplėstinį atgrasymą apibūdina kaip situaciją, kurioje potencialiam priešininkui suteikiama aiški žinia, jog jo galimai panaudotos priemonės prieš vieną iš sąjungininkių, bus traktuojamos kaip grėsmė bet kuriai iš jų.²⁶

Akademinėje literatūroje išplėstinis atgrasymas dažnai susilaukia kritikos dėl jo patikimumo problemos. Nėra iki galo aišku, ar sąjungininkės, realaus konflikto atveju, bus pasiruošusios rizikuoti savo saugumu vardan kitos šalies saugumo užtikrinimo. Tačiau atgrasymo studijų diskursas nurodo, jog vis tik įmanoma sustiprinti išplėstinio atgrasymo galimybes. Didinat atgrasomąjį poveikį reikia vadovautis tokia veiksmų logika, kuri potencialų priešininką įtikintų, jog sąjungininkės yra pasiruošusios reaguoti į bet kokią priešininko agresiją prieš vieną iš jų. Tokiam

²⁴ Keith B. Payne, C. Dale Walton, „Deterrence in The Post- Cold War World.“ John Baylis, *Strategy in Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*. Oxford: *Oxford University Press*, 2002, 161-162.

²⁵ Ten pat, 163.

²⁶ Rostoks Toms, „Deterring Russia in Europe“, *Contemporary Security Studies*, 2018, 6, <https://www.researchgate.net/publication/327946891_Deterring_Russia_in_Europe_Defence_Strategies_for_Neighbouring_States> [Žiūrėta 2019 – 04– 12].

tiksliui pasiekti, kaip svarus argumentas, literatūroje nurodomas karinių pajėgų dislokavimas toje šalyje, kuri jaučia grėsmę. Todėl išplėstinio atgrasymo sėkmę lemia: sąjungininkų gebėjimas, karinių pajėgumų pagalba, suteikti žinių potencialiam priešininkui, jog jam nepavyks pasiekti greitos pergalės bei gynėjo ir ginančiosios valstybės diplomatinių, karinių priemonių sąveika. Remiantis minėtojo atgrasymo būdo bruožais galime teigti, jog išplėstiniame atgrasyme svarbus psichologinio patikimumo aspektas - turimi kariniai pajėgumai ne visuomet lemia atgrasymo sėkmę, jei priešininkas neturi pakankamos informacijos apie atgrasančios valstybės ar aljanso valią gintis.²⁷

Išplėstinio atgrasymo veikimo galimybes, kaip nurodoma literatūroje, papildo kolektyvinio veikėjo dėmuo. Kolektyviniam veikėjui priskiriamos valstybės, sudarančios grupę, kuria siekiama visuotinės gerovės, o ne paskirų narių, poreikių ir interesų užtikrinimo. Kolektyviniu veikėju gali būti tarptautinės organizacijos ar *ad hoc* grupės (pvz: Irano branduolinių susitarimą vienijančios šalys). Šio tipo atgrasymas formavosi veikiamas tokių aplinkybių, kuriose vyravo primityvus jėgos demonstravimas, t. y. tarptautinė teisė būdavo neveiksni. Kolektyvinis atgrasymas buvo tarsi atsakas, atsiradęs reaguojant į tarptautinės sistemos anarchiškumą. Todėl pradėtos taikyti priemonės, apimančios teisinės normas, našta, apribojimus, legitimumą, - išplėtė tradicinio atgrasymo veikimo principų spektrą. Neretai kolektyvinio veikėjo atgrasymo veikimo perspektyvoje konkreti grėsmė yra sunkiai apibūdinama, priešingai, aiškiai identifikuotos grėsmės būvimas gali išprovokuoti stipresnį galimą atsaką. Todėl, dažniausiai numanomam priešininkui yra perteikiama tik bendrojo pobūdžio žinutė, referuojanti į kaštus, kuriuos patirs priešininkas nusprendęs imtis atgrasančiajam nepageidaujamu veiksmų. Todėl kolektyvinis veikėjas yra labiau linkęs įsitraukti į išplėstinio atgrasymo procesą, kuriame stengiasi užkirsti kelią pasikėsinimui, arba siekiama atgrasyti vienos valstybės ketinimus atakuoti kitą (išskyrus tuos atvejus, kuomet kolektyvinis veikėjas yra nurodęs galimus grėsmės šaltinius, bei įžvelgdamas, jog jo veiksmai yra ignoruojami ir manantis, kad tai gali pakenkti kolektyvinio veikėjo atgrasymo patikimumui ir reputacijai).²⁸

Galios asimetrijos problema atgrasyme

Po Šaltojo karo tarptautinėje sistemoje pakitusioje galios balanso aplinkoje, JAV išliko vienintelė supervalstybe, išsiskiriančia ryškia asimetrine galia prieš kitas valstybes, kuri atgrasymui suteikė papildomo sudėtingumo. Teoriškai, konvenciniai ir branduoliniai pajėgumai, kuriais JAV disponuoja atgrasymo strategijoje, dėl jų panaudojimo patikimumo atbaidant priešininkus, kurių

²⁷ Patrick M. Morgan, "The State of Deterrence in International Politics Today", Contemporary Security Policy, Vol. 92-94, No. 1, 2012, 94, < <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13523260.2012.659589>> [Žiūrėta 2019 – 04–12].

²⁸ Ten pat, 99.

gynybiniai pajėgumai pasižymi kur kas mažesne disponuojama galia, neturėtų sieti net menkiausių abejonių, dėl jų panaudojimo galimybės. Tačiau nuo Šaltojo karo pabaigos, pastebimas silpnais kariniais pajėgumais pasižyminčių valstybių, sėkmingos galimybės atgrasant JAV. Emanuel Adler nuomone, asimetrinės galios santykiai tarp tarptautinės sistemos veikėjų, veikiančių šiandieninėje daugiapolėje aplinkoje, gali būti apibūdinami, literatūroje aptinkamu atgrasymo spąstų procesu - situacija, kurioje pagrindinė galia, negali atgrasyti santykinai silpnesnių veikėjų, nepaisant to ar ji grasina atpildu ar susilaikydama nuo grasinimų, stengiasi nuraminti silpnesnį veikėją (JAV – Irano santykiai dėl Irano branduolinės programos).²⁹

Atgrasymas ir asimetrinės grėsmės

Asimetrinės grėsmės dažniausiai siejamos su nedidelėmis grupėmis, niekšiškomis valstybėmis (angl. *rogue states*) ar pavieniais individais, kurie išplečia netradicinių grėsmių spektrą. Nors literatūroje pažymima, jog galimos žalos sukėlimo tikimybė yra kur kas mažesnė, nei tradicinio atgrasymo kaštai, vis tik patikimumo užtikrinimas, išlieka komplikuoatas dėl nurodytų aspektų: sunku identifikuoti grėsmės šaltinį ir jam priskiriamus agresijos padarinius; veikėjai, tampantys netradicinio pobūdžio grėsmėmis, neretai motyvuojami neracionalios veikimo logikos paskatų.³⁰

Šių dienų kontekste, atgrasymas susiduria su iššūkiais vyraujančiais kibernetinėje erdvėje, kuriuos gali sąlygoti ne tik valstybės, bet ir ne valstybiniai veikėjai. Pastaraisiais metais vis labiau stiprėjantys tokių pusių kibernetiniai pajėgumai paskatino diskusiją, kuri svarsto klausimą - kokiomis priemonėmis remiantis būtų galima užtikrinti kibernetinį atgrasymą. Šiame kontekste, atgrasymas, grįstas tradicinėmis atgrasymo teorijoje akcentuojamomis priemonėmis, yra sunkiai pasiekiamas.³¹ Asimetrinių grėsmių veikimo lauke, siekiant efektyvaus kibernetinio atgrasymo užtikrinimo, atgrasymas atpildu minimas kaip viena iš atgrasymo galimybių - priešininkas, žinodamas atgrasančiosios pusės pasiryžimą atkeršyti, nedrįs pulti (angl. *deterrence by retaliation*). Tačiau, kaip nurodoma literatūroje, toks būdas turi vieną trūkumą – tokiomis aplinkybėmis galima konflikto eskalacijos galimybė. Taip yra dėl priemonių (kibernetinių ginklų), kuriais pasinaudojant galima atsakyti priešininkui, nurodomo mobilumo ir sunkiai tikėtinos kontrolės bei disproporcijos. Kibernetinio atgrasymo priemonės gali būti saugomos, kombinuojamos ir perskirstomos kur kas

²⁹ Koichi Arie , „Complex Deterrence Theory and the Post-Cold War Security Environment“, 27, <http://www.nids.mod.go.jp/english/publication/kiyo/pdf/2016/bulletin_e2016_3.pdf > [Žiūrėta 2019 – 04– 12].

³⁰ Ten pat,

³¹ Brantly F. Aaron, „The Cyber Deterrence Problem“. 2018 10th International Conference on Cyber Conflict (CyCon), <https://www.researchgate.net/publication/326280082_The_cyber_deterrence_problem> [Žiūrėta 2019-04-21].

lengviau, nei tai buvo galima padaryti su įprasto pobūdžio kariniais pajėgumais.³² Kibernetinėje erdvėje atgrasymas gali veikti tik tuomet, kai ataką galima priskirti konkrečiam subjektui, ir kai į tokią ataką galima reaguoti atsakomaisiais veiksmais.³³

Tarp priemonių, atgrasant tokio pobūdžio atakas, neretai minimi ir branduoliniai ginklai, ir jų panaudojimo, kaip atsakomosios priemonės galimybė. Elbridge Colby pritaria, jog atsakant į kibernetines atakas, kurios kelia tiesioginę grėsmę tos šalies piliečių saugumui, branduolinis ginklas, kaip atsako priemonė, turėtų būti apsvarstyta kaip galima alternatyva. Tačiau akademinėje literatūroje aptinkamas prieštaringas požiūris reaguojant į pastarojo autoriaus teiginį, pabrėžiant, jog branduolinio ginklo, kaip priemonės neutralizuojant kibernetinių atakų grėsmę, galimas panaudojimas, potencialaus priešininko akivaizdoje, stokotų patikimumo, ir tokiu būdu taptų kaip neveiksni atgrasymo priemonė.³⁴

Atgrasymo teorijos kritika.

Teorijoje dominuojantis priežastingumas yra sunkiai patikrinamas praktiškai. Pavyzdžiui branduolinio atgrasymo teorijos atveju yra teigiama, jog jei viena iš šalių imsis atsakomųjų veiksmų, paremtų branduoline ginkluote, kita šalis, siekdama išvengti masinio susinaikinimo nebus linkusi atsakyti tuo pačiu, kitaip tariant, nebepuls. Tačiau atakos nebuvimas neįrodo, jog būtent dėl branduolinio ginklo, kaip priemonės, priešininkas nuo puolimo būtų sustabdytas.

Svarbus ir komunikacinis elementas, kuriuo priešininkui yra perduodama žinia nuo atgrasančiojo, kas jo laukia, jam peržengus liniją. Komunikacija vykdoma įvairiais būdais, viešais lyderių pasisakymais, vyriausybės atstovų pareiškimais, ar veikėjų vykdomomis pratybomis, ginklų bandymais. Platus komunikacijos veiksmų spektras sąlygoja galimai klaidingą informacijos interpretavimo galimybę, kuri atgrasymo strategijoje gali tapti daugelio rimtų klaidų ir nesusipratimų priežastimi.³⁵

Atgrasymo teorija kritikuojama ir dėl joje vyraujančio racionalumo. Jerves pabrėžė, jog atgrasymo teoriją nagrinėjančioje literatūroje nėra apibrėžto ir objektyviai išmatuoto racionalaus

³² Taddeo Mariarosaria, „How to Deter in Cyberspace“, *University of Oxford*, 2018, 6, <https://www.researchgate.net/publication/326033611_How_to_Deter_in_Cyberspace> [Žiūrėta 2019-04-18].

³³ Sandeep Baliga Ethan Bueno de Mesquita Alexander Wolitzky, „The Case of Cyber Deterrence“, *The National Interest*, 2019, <<https://nationalinterest.org/feature/case-cyber-deterrence-plan-works-46207>>, [Žiūrėta 2019-04-21].

³⁴ Elbridge Colby, „Cyberwar and the Nuclear Option,“ *The National Interest*, June 24, 2013, <<https://nationalinterest.org/commentary/cyberwar-the-nuclear-option-8638>> [Žiūrėta 2019-04-21].

³⁵ Patrick M. Morgan, *Deterrence Now*, University of California, Irvin, Cambridge University Press, 2003, 15-16, <http://content.schweitzer-online.de/static/catalog_manager/live/media_files/representation/zd_std_orig_zd_schw_orig/002/189/353/9780521822572_content_pdf_1.pdf> [Žiūrėta 2019-04-20].

elgesio apibrėžimo, todėl nėra iki galo aišku, kokius veiksmus galime apibūdinti kaip racionalią veikėjo logiką. Pavyzdžiui veikėjas, racionaliai įvertindamas galimybes, nusprendžia padidinti savo karinę galią. Tačiau egzistuoja tikimybė, jog toks pastarojo sprendimas, kitos pusės gali būti traktuojamas kaip neracionalus sprendimas, nurodantis, jog padidinta galia išprovokuos didesnę pastarosios atsaką, kuris tampa didesne grėsme tai pusei, kuri ta galia pasirinko padidinti.

Teorijoje racionalumas taip pat yra siejamas su šalių rizikos suvokimu, t. y. racionaliai įvertindamos galimą riziką, šalys yra linkusios tos rizikos sąmoningai vengti. Tačiau jei vienos iš jų suvokiama rizikos baimė yra mažesnė nei tam tikras nuspėjamumo taškas, tokiu atveju racionalumo prielaida, kaip ir visa teorija, praranda savo veikimo prasmę.³⁶

Atliekant pasirinkto tyrimo analizę, siekiant nustatyti Lietuvos atgrasymo doktrinos pokytį ir jį formavusias priemones pasirinktu chronologiniu laikotarpiu, bus remiamasi strateginėje literatūroje nurodytomis būtinomis sąlygomis atgrasymui užtikrinti:

- **Pajėgumai:** tradicinio atgrasymo kontekste, kariniai pajėgumai užima esminę vietą, siekiant įtikinti potencialų priešininką, jog patiriami nuostoliai, bus kur kas didesni už galimą naudą.
- **Patikimumas:** atgrasymo patikimumą formuoja atgrasančiojo galimybės, t.y. turimi pajėgumai ir valia/ryžtas tuos pajėgumus galimos agresijos atveju panaudoti. Potencialus priešininkas neturi abejoti atgrasinančios pusės pasiryžimu kovoti, kitu atveju, atgrasymas sunkiai tikėtinas.
- **Komunikacija:** atgrasantysis potencialiam priešininkui turi siųsti aiškią žinią apie savo galimybes sukelti priešininkui didelę žalą. Dažniausiai šis atgrasymo elementas realioje praktikoje įgyvendinamas įvairių karinių pratybų pagalba, t. y. priešininkui demonstruojami turimi pajėgumai ir jų panaudojimo galimybės, kokiomis sąlygomis ir koku mastu bus naudojama karinė jėga, referuojant į kaštus, kuriuos patirs priešininkas, jei prieš atgrasančią pusę ims priešiškus veiksmus.³⁷

³⁶ Jervis Robert, Rational Deterrence: Theory and Evidence, World Politics, Vol. 41, No. 2 (Jan., 1989), 190, <<https://www.jstor.org/stable/pdf/2010407.pdf?refreqid=excelsior%3A7e10c10a1a79c0491cedff0b990c60ee>> [Žiūrėta 2019-04-20].

³⁷ Haffa Jr. P. Robert, The Future of Conventional Deterrence: Strategies for Great Power Competition, Strategic Studies Quarterly, Air University, 2018, 97-98, <https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/SSQ/documents/Volume-12_Issue-4/Haffa.pdf> [Žiūrėta 2019-04-15].

Lietuvos karinį atgrasymą formavę veiksniai iki 2014 m.

Pirmojoje darbo dalyje siekiant nustatyti Lietuvos karinio atgrasymo doktriną formavusius veiksnius iki 2014 m., remiantis pagrindiniais Lietuvos strateginiais dokumentais bus siekiama nurodyti Lietuvos strateginę poziciją atgrasymo klausimu ir priemones, kuriomis vadovaujantis Lietuva perėjo nuo visuotinės prie kolektyvinės gynybos principų (kaip buvo vykdoma Lietuvos karinių pajėgumų pertvarka, kaip atsižvelgiant į tai buvo formuojamas gynybos biudžetas), kokia buvo tuometinė saugumo aplinka ir kaip joje atsiradę nauji rizikos veiksniai užtikrino Lietuvos karinio atgrasymo doktrinos patikimumą.

Lietuvos strateginė pozicija atgrasymo klausimu

Lietuvai tapus NATO nare, 2004 m. buvo priimta naujoji karinė strategija (toliau – KS), pakeitusi nuo 2000 m. galiojusią versiją, o po metų atnaujinta ir Nacionalinio saugumo strategija (toliau – NSS). 2004-2005 m. dokumentuose išskirti rizikos pobūdžiai ir veiksniai nurodo, jog konvencinės karinės grėsmės nacionaliniam saugumui nėra, o stipri NATO yra svarbiausias atgrasymą užtikrinantis veiksnys. Lietuvos strateginiuose dokumentuose pateiktas atgrasymo apibrėžimas referuoja į Lietuvos atvejį apimančias išplėstinio atgrasymo galimybes. Visų pirma, atgrasymas minimas viename kontekste su kolektyvine gynyba, antra, apibrėžimu nurodoma: „[...] atgrasymo tikslas yra įtikinti potencialų priešininką, jog jis susidurs ne tik su Lietuvos, bet ir su sąjungininkų pajėgomis ir patirs didžiulę žalą.“³⁸ NSS taip pat dominuoja nepasikeitęs požiūris į atgrasymą, kurioje teigiama, jog atgrasymas yra *grindžiamas Lietuvos kariniu pajėgumų ir NATO kolektyvinės gynybos principais*, šiuo atveju, didžiąja dalimi, kaip galimas veiksmų planas saugumui užtikrinti, priskiriamas labiau aljanso, nei pačios Lietuvos atsakomybei: „Stiprus Aljansas yra svarbiausias efektyvų atgrasinimą, o tiesioginės grėsmės atveju – kolektyvinę gynybą užtikrinantis Lietuvos valstybės saugumo veiksnys“.³⁹ Todėl atsižvelgiant į tai, Lietuva organizavo savo karinių pajėgumų pertvarką kolektyviniam atgrasymui užtikrinti.

Lietuvos strateginės nuostatos atgrasymo klausimu leidžia matyti, jog Lietuvos karinio atgrasymo užtikrinimo galimybės buvo išimtinai koncentruotos į kolektyvinės gynybos principus, teritorinę gynybą nustumiant į paraštę.

³⁸ Lietuvos Respublikos karinė strategija, 2004, 6.

³⁹ Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2005, 6.

Lietuvos karinių pajėgumų pertvarkymas

NATO atsižvelgdama į kiekvienos šalies narės turimus pajėgumus ir jų galimybes, formuoja NATO pajėgų tikslus. t. y. kiekvienai narei sudaro sąlygas plėtoti tuos pajėgumus, kurių ištekliai šalyje fiksuojami didžiausi, dėl poreikio užtikrinti bendras NATO reikmes. Lietuva atsižvelgdama į aljanso reikalavimus ir kolektyvinės gynybos solidarumo aspektą (rizikos, atsakomybės ir užduočių pasidalijimą), neplėtoja tų pajėgumų, kurių kitos NATO narės turi pakankamai, o skiria dėmesį visam aljansui reikalingiems pajėgumams ir jų stiprinimui.⁴⁰

Lietuva siekdama įgyvendinti NATO keliamus reikalavimus integruojantis į Aljanso struktūras, atsisakė su visuotine gynyba susijusių esminių principų, kurie naujoje saugumo aplinkoje neatitiko Lietuvos, kaip NATO narės kariuomenės plėtros kryptį. Todėl 2005 m. NSS Lietuvos gynybinių struktūrų pertvarkymas ir karinių pajėgumų stiprinimas minimas NATO narystės reikalavimų kontekste, t. y. strategijoje akcentuojama tų pajėgumų plėtra, kurie kaip sudėtinė sąjungininkų pajėgų dalis, kartu veiktų atsakant į kylančias grėsmes: „[...] kaip NATO narė, gynybos planavime prioritetą teikia pajėgumams stiprinantiems viso Aljanso kolektyvinę gynybą bei pasirengimą reaguoti į įvairaus pobūdžio grėsmes.“ Nurodoma, jog tokiu būdu Lietuva, modernizuodama kariuomenę, vykdys prisiimtus tarptautinius įsipareigojimus.⁴¹

Sausumo pajėgoms kaip pagrindinei Lietuvos karinei gynybinei jėgai reformuojant šalies karines pajėgas buvo skiriami didžiausi ištekliai. Pertvarkant Lietuvos kariuomenę, gynybos pajėgumams buvo taikomi trys kriterijai: kariuomenės išlaikymas, kariuomenės modernizavimas ir plėtra, įsipareigojimų vykdymas.⁴² Nauji reikalavimai Lietuvos kariuomenei, atitinkantys NATO nurodymus, efektyvioms Aljanso pajėgoms užtikrinti buvo - gerai parengti kariuomenės vienetai, aprūpinti modernia ginkluote, gebantys tinkamai veikti daugianacionalinių vienetų sudėtyje. Lietuvos kariuomenė turėjo užduotį tapti pajėgi reaguoti į bet kokio tipo grėsmes tiek Lietuvoje, tiek už šalies ribų, be to, bet kuriuo metu, būti pasiruošusi greitam, tarptautinėms operacijoms reikalingų pajėgų, perdislokavimui. Dislokuoti vienetai privalėjo turėti tinkamą apsaugą nuo biologinio, cheminio ir branduolinio ginklo. Kariuomenės vienetais buvo keliami reikalavimai užtikrinti mobilių vadovavimo, valdymo ir ryšių sistemų veikimą. Šių sistemų tinkamas veikimas yra esminis faktorius užtikrinant Lietuvos kariuomenės sklandų veikimą kartu su sąjungininkų pajėgomis. Buvo atsakyta teritorinės gynybos doktrinos, formuoti Sausumos pajėgas ir trijų brigadų, 2003 m. išformuota Rytų karinė apygarda, 2004 m. išformuota Vakarų karinė apygarda. Du pėstininkų batalionai

⁴⁰ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Lietuvos gynybos politikos baltoji knyga“, Vilnius, 2006, 35.

⁴¹ Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2005, 13.

⁴² Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Lietuvos gynybos politikos baltoji knyga“, Vilnius, 2006, 30-31.

perorganizuoti į logistikos batalionus, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio motorizuotas pėstininkų batalionas perduotas mechanizuotajai pėstininkų brigadai „Geležinis Vilkas“, Pirmoji ir Antroji karinių aviacijos bazės reorganizuotos ir sujungtos į vieną Karinių oro pajėgų Aviacijos bazę Šiauliuose.⁴³

Privalomosios karo tarnybos principais grįsta kariuomenė NATO aljanso saugumo kontekste taip pat tapo nebeaktuali dėl nuolat kintančioje saugumo aplinkoje atsirandančių netradicinių pavojų, į kuriuos reaguoti gali tik profesionalios, greitai reaguojančios ir modernia ginkluote aprūpintos pajėgos. 2008 metų Krašto apsaugos ministro gairėse kalbant apie kariuomenės modernizavimo prioritetus pabrėžiama, jog būtina pasiekti vidinių krašto apsaugos sistemos išteklių efektyvesnį naudojimą, pertvarkyti Krašto apsaugos savanorių pajėgas į modernų, Lietuvos kariuomenės poreikius atitinkantį aktyvų rezervą, taip pat nevykdyti kariuomenei nebūdingų funkcijų.⁴⁴ Todėl 2008 m. buvo atsisakyta šaukimo į privalomąją karo tarnybą. Kaip teigė tuometinis Krašto apsaugos ministras Juozas Olekas, toks sprendimas buvo pasirinktas dėl tinkamo kolektyvinės gynybos įsipareigojimų vykdymo, akcentuojant, jog Lietuva turėdama nepakankamus išteklius nėra pajėgi vienu metu tinkamai dalyvauti Aljanso veikloje bei šalyje išlaikyti didelių teritorinių pajėgų.

⁴⁵ Ministro nuomone, *Lietuva su sąjungininkių pagalba ruošiasi ginti ne okupuotą kraštą, bet ruošiasi tam, kad nebūtų okupuota* - todėl būtina stiprinti kolektyvinę gynybą. Šauktinių kariuomenės atsisakymas grindžiamas ne tik per dideliais kaštais, bet ir faktu, jog tokio tipo kariuomenė, kurioje galioja ne kokybės, o kiekybės principas, nebėra aktuali ne tik šiuolaikiniuose konfliktuose, bet ir veikiant NATO aljanso struktūrose, kuriose sprendžiant bendras saugumo problemas esminiu faktoriumi tampa gerai parengtas ir modernia ginkluote apginkluotas karys, o ne turimas karių skaičius. Argumentuodamas pasirinktą sprendimą ministras pabrėžė, jog konfliktas Gruzijoje išryškino šauktinių kariuomenės trūkumus. „Gausios šauktinių pajėgos nepajėgė apginti jų šalies. Todėl esame pasiryžę eiti keliu, kurį esame pasirinkę. Mūsų šalis padarė išvadas iš įvykių Gruzijoje, ir mes esame tinkamai pasirengę atremti puolimą. Esame pasirengę atremti atakas geriau, negu tai sekėsi mūsų draugams Gruzijoje.“⁴⁶

⁴³ Ten pat, 30.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Krašto apsaugos ministro gairės 2008 – 2013“, 1.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Lietuvos gynybos politikos baltoji knyga“, Vilnius, 2006, 28.

⁴⁶ BNS ir Lrytas, „Stabdomas šaukimas į privalomą pradinę karo tarnybą“, 2008,

<https://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/2008/09/15/news/stabdomas-saukimas-i-privaloma-pradine-karo-tarnyba-papildyta--5879870/amp/>, [Žiūrėta 2019-04-25].

Oro gynyba

Labiau komplikauta situacija išliko dėl nepakankamų Lietuvos resursų šalies oro gynybai užtikrinti. Remiantis kolektyvinės gynybos principu, sąjungininkės savo pagalba, į šalį rotacinių principu siųsdamos naikintuvus užtikrina Lietuvos ir kitų Baltijos šalių oro erdvės apsaugą. Todėl Baltijos šalys neinvestuoja į oro gynybos pajėgumų plėtrą, o yra linkusios pasikliauti NATO oro policijos teikiamomis saugumo garantijomis.⁴⁷

Šiuo atveju Lietuvai itin svarbi tampa Lenkija kaip viena aktyviausių NATO Oro policijos misijoje Baltijos šalyse dalyvaujančių aljanso narių. Lenkija yra Lietuvos kaimynė, strateginė partnerė, šioje šalyje dislokuotas ir nuolatinis JAV karinis dalinys. Viename iš viešų pasisakymų Lietuvos užsienio reikalų ministras atsižvelgdamas į sunkiai prognozuojamą saugumo situaciją - agresyvius Rusijos veiksmus pabrėžia, jog Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimas tampa vis svarbesnis, ypatingai todėl, jog abi šalys susiduria su panašiomis grėsmėmis ir iššūkiais, todėl aktyvus bendradarbiavimas gynybos ir saugumo srityse yra natūralus abiejų šalių interesas.⁴⁸ Panašiomis įžvalgomis dalinosi ir Lietuvos prezidentė Dalia Grybauskaitė susitikimo metu su Lenkijos užsienio reikalų ministru - Jacek Czaputowicz, akcentuodama Lietuvos - Lenkijos gynybos ir saugumo bendrus interesus, regiono oro gynybos kūrimą, pabrėžiant, jog Amerikos pajėgų regione buvimas yra esminis abiejų šalių saugumo interesas.⁴⁹ Dabartinio Krašto apsaugos ministro Raimundo Karoblio nuomone: „NATO oro policija yra ne tik sąjungininkų vienybės įrodymas. Siekiant užtikrinti stabilumą, stiprinti atgrasymą ir greitą reagavimą į saugumo grėsmes regione tai turėtų būti ir oro gynybos misijos dalis.“⁵⁰

Be Lenkijos Baltijos šalių oro erdvėje nuo Lietuvos tapimo NATO aljanso nare yra veikę Belgijos, Danijos, Čekijos, Didžiosios Britanijos, Ispanijos, JAV, Norvegijos, Prancūzijos, viso – 17 šalių kariai. Pirmoji, - 2004 m. buvo Belgija. Lietuvos oro erdvės gynyba, tapusi NATO aljanso

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerija, „Lietuvos gynybos politikos baltoji knyga“, Vilnius, 2006, 41.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „Lietuva siekia intensyvuoti dialogą su Lenkija“, 2017, <<https://urm.lt/default/lt/naujienos/lietuva-siekia-intensyvinti-dialoga-su-lenkija>>, [Žiūrėta 2019-04-25].

⁴⁹Lietuvos Respublikos Prezidentė (LRP), „Regiono saugumas ir gerovė – bendras Lietuvos ir Lenkijos interesas“, <https://www.lrp.lt/spaudos-centras/pranesimai-spaudai/regiono-saugumas-ir-gerove-bendras-lietuvos-ir-lenkijos-interesas/30844>, [Žiūrėta 2019-04-25].

⁵⁰ „Naujas NATO oro policijos misijos Baltijos šalyse kontingentas“, *Krašto apsauga*, Nr. 1(363), Krašto apsaugos ministerijos informacinis leidinys, 1.

integruotos sistemos dalimi, leido iki minimumo sumažinti netikėtumo faktorių, kuris sudaro sąlygas konflikto atveju imtis papildomų veiksmų šalies atgrasymui užtikrinti.⁵¹

Apibendrinant galima teigti, jog Lietuvai atsisakius visuotinės ir perėjus prie kolektyvinės gynybos principų, esminis dėmesys pertvarkant šalies gynybinius pajėgumus buvo skiriamas pajėgumams reikalingiems užtikrinti tarptautinių įsipareigojimų vykdymą, konkrečiai - NATO reikalavimus, kuriems įtakos turėjo aljanso saugumo aplinkoje atsiradę nauji iššūkiai ir grėsmės. Lietuvos saugumas, tame tarpe ir atgrasymas buvo orientuotas į kolektyvinių užduočių vykdymą, todėl vis labiau tapo priklausomas nuo NATO išplėstinio atgrasymo teikiamų garantijų konvencinę krašto gynybą paliekant paraštėje.

Išlaidos gynybai

Valstybės narės, tame tarpe ir Lietuva, norėdamos pasikliauti NATO Aljanso užtikrinamomis kolektyvinio atgrasymo garantijomis yra įpareigtos vykdyti priimtus įsipareigojimus. Vienas jų - NATO gynybai skirti 2 proc. nuo bendrojo vidaus produkto. Svarbiausiuose Lietuvos saugumą apibrėžiančiuose strateginiuose dokumentuose akcentuojamas priimtų tarptautinių įsipareigojimų vykdymas, tačiau turimi skaičiai, nurodantys Lietuvos išlaidas gynybai, suponuoja apie kiek kitokią, paradoksišką šalies gynybos tikslų ir įsipareigojimų įgyvendinimo situaciją. Krašto apsaugos ministerijos duomenimis 2004 m. išlaidos gynybai sudarė 1,4 proc.; 2005 m. – 1,23 proc.; 2006-2007 m. – 1,18 proc.; o 2008 m. tik – 1,01 proc. BVP. Pagal išlaidas gynybai, skirdama tik 1,01 proc. Lietuva, tarp NATO šalių, užėmė antra nuo galo vietą. Anot tuometinės krašto apsaugos ministres Rasos Juknevičienės, pagal gynybai skiriamų lėšų procentinę BVP dalį tarp NATO šalių, Lietuva yra sąrašo apačioje, o toks finansavimas neleidžia kariuomenei plėtoti būtinų pajėgumų, kurie užtikrintų šalies saugumą ir įsipareigojimų vykdymą.⁵²

Lietuva po 2004 m., kuomet tapo NATO aljanso nare, kitaip tariant, naryste užsitikrinusi kolektyvinio saugumo garantijas, bei esant stabiliai ir nekonfrontacinei saugumo situacijai, poreikio didintis išlaidų šalies gynybai nenumatė. Toks elgesys gali būti paaiškinamas remiantis Tomo Janeliūno ir Martyno Zapolskio atliktu tyrimu kuriame teigiama, jog Lietuvos kaip kolektyvinio saugumo sistemos narės elgesys iki 2014 m. gali būti apibūdinamas nemokančio

⁵¹ Vaidotas Urbelis, „Lietuvos atgrasinimo strategija“, *Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas*, 2006, 264.

⁵² Krašto apsaugos ministerija, „Lietuva – tarp NATO šalių, kurių išlaidos gynybai mažiausios“, 2009, <<http://kam.lt/lt/naujienos/874/aktualijos/875/lietuva-ndash-tarp-nato-saliu-kuriu-islaidos-gynybai-maziausios>>, [Žiūrėta 2019-04-26].

pakeleivio problema (angl. *free rider*). Studijoje remiantis ekonomine aljansų teorija (angl. *economic theory of alliances*), kurios pagrindinė teorinė prielaida yra ta, jog sąjungose ar aljansuose valstybės narės siekia maksimalios naudos (pvz. stiprinti aljanso karinį buvimą regione) kuo mažesnėmis sąnaudomis. Narės nėra linkusios didinti išlaidų gynybai tol, kol nemato realios grėsmės prarasti kolektyvinio saugumo garantijų. Iki tol, kol hegemoninė galia – JAV ir kitos pagrindinės aljanso sąjungininkės užtikrina kolektyvinės saugumo sistemos veiksmingumą ir patikimumą, mažos valstybės yra linkusios mažiau prisidėti prie bendro naštos pasidalijimo, atsižvelgiant į tai, jog didesnės, nei jau suteiktos sąnaudos, papildomos naudos valstybėms negarantuos. Kitaip tariant, mažos valstybės yra labiau linkusios sąmoningai pasirinkti „free rider“ veikimo kryptį, ką puikiai įrodo ir Lietuvos pavyzdys jai tapus NATO nare. Kaip nurodoma studijoje, 2007-2012 m. laikotarpiu Lietuvos bendros naštos pasidalijimo indeksas tarp visų aljanso narių fiksuojamas kaip vienas mažiausių, t. y. - 0,13 proc., po Lietuvos rikiuojasi tik Liuksemburgas ir Albanija. Tačiau gaunama nauda iš NATO siekia - 8,31 proc., o tai, lyginant su įnašu, kurio dalį sudaro 1,05 proc. yra vienas aukščiausių rodiklių. Aukštas Lietuvos gaunamos naudos iš NATO procentas grindžiamas keliais aspektais. Visų pirma - Lietuva yra maža valstybė. Antra, valstybė yra pažeidžiama, ypač dėl sudėtingos geopolitinės situacijos sienų su Kaliningradu ir Baltarusija, o tokios aplinkybės reikalauja didesnių saugumo garantijų teikiamų kaštų.⁵³

Nurodyti duomenys leidžia daryti išvadą, jog BVP skiriamas gynybai nuo šalies tapimo Aljanso nare nebuvo pakankamos, o nuo 2008 m. fiksuojamas ir tendencingas skiriamų lėšų mažėjimas, kuris kaip nurodoma 2009-2013 m. Krašto apsaugos ministro gairėse yra paremtas prasidėjusios ekonominės krizės poveikiu, todėl tai neigiamai atsiliepė tolimesniam gynybos reformos įgyvendinimui bei krašto apsaugos sistemos uždavinių plėtrai.⁵⁴

Tačiau jau 2012 m. buvo pasirašytas Parlamentinių partijų susitarimas dėl valstybės gynybos, kuriame buvo akcentuota, jog vykdant priimtus nacionalinius ir tarptautinius įsipareigojimus, partijos susitaria kasmet didinti krašto apsaugos sistemai skiriamas lėšas ir ilgainiui siekti, kad krašto apsaugos sistemos plėtrai užtikrinti būtų skirta 2 proc. BVP.⁵⁵ Toks susitarimas

⁵³ Tomas Janeliūnas, Martynas Zapolskis, „Lithuania as a Rational Free Rider in NATO“, *International Relations Research Institute in Warsaw and Jagello 2000 - NATO Information Center in Prague*, Warsaw - Prague – Brussels, 2015, 75-78, <https://www.academia.edu/10357769/Lithuania_as_a_Rational_Free_Rider_in_NATO>, [Žiūrėta 2019-04-25].

⁵⁴ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Krašto apsaugos ministro gairės 2009 – 2014“, 1.

⁵⁵ Lietuvos parlamentinių partijų susitarimas dėl gynybos politikos 2012-2016 m., <https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15441&p_k=1&p_t=123566>, [Žiūrėta 2019-04-25].

leidžia manyti, jog politinio elito tarpe, atsirado valia, kuri nurodo, jog buvo susirūpinta šalies gynybos ir atgrasymo užtikrinimo klausimais.

Apibendrinant galima teigti, kad palanki Lietuvos saugumo situacija lėmė, jog Lietuva savo saugumo ir gynybos politiką formavo pagrįdę pasikliaudama NATO teikiamomis išplėstinio atgrasymo garantijomis, o tai suformavo neatsakingą požiūrį į priimtų įsipareigojimų vykdymą, nebuvo pakankamai efektyviai vykdoma karinių pajėgumų reforma, neišpildomi saugumą apibrėžiančiuose dokumentuose išsikelti tikslai. Nepakankamas gynybos finansavimas užkirto kelią tinkamam priimtų įsipareigojimų vykdymui. Tad nors išimtinai pasiklojė išplėstinio atgrasymo garantijomis, vis tik minėtieji veiksmai rodo, jog tokias galimybes laikėme savaime suprantamomis, todėl nenumatėme poreikio imtis konkrečių veiksmų įsipareigojimams vykdyti. Tolimesni veiksmai rodytų, jog Lietuva siekdama užsitikrinti kolektyvinio atgrasymo garantijas, nepakankamą dalį biudžeto bandė kompensuoti dalyvavimu tarptautinėse operacijose.

Lietuvos dalyvavimas tarptautinėse operacijose ir misijose

Kaip vienas iš nacionalinio saugumo įgyvendinimo būdų nurodomas 2002 m. NSS - yra Lietuvos įsipareigojimas prisidėti prie tarptautinės bendruomenės siekio išlaikyti taiką kovojant su terorizmu.⁵⁶ Terorizmas kaip galimas rizikos veiksnys į Lietuvos saugumo darbotvarkę buvo įtrauktas dar 2002 m. reaguojant į Rugsėjo 11-osios išpuolius JAV. Strategijoje akcentuojama, kad Lietuva, atsižvelgdama į faktą, jog *tarptautinis saugumas yra nedalomas, savo saugumą siekia užtikrinti kaip regioninės, europinės ir pasaulinės valstybių bendrijos saugumo neatskiriama sudedamąją dalį.*⁵⁷ Tuometinė Lietuvos saugumo situacija atrodo ganėtinai kontraversiška dėl to, jog nors karinės konfrontacijose galimybių Lietuvos vyriausybė šalies nacionaliniam saugumui neįžvelgė, tačiau susidūrė su netradicinio pobūdžio grėsmėmis ir iššūkiais, tokiais kaip globalizacija ar terorizmas, kurie keldami riziką globaliam saugumui, tapo iššūkiu ir Lietuvos saugumui.⁵⁸

Lietuva kaip NATO narė, siekdama užsitikrinti tiek savo, tiek aljanso saugumą, kartu su sąjungininkėmis įsipareigojo spręsti bendras saugumo problemas. 2005 m. NSS pažymima, jog vienas iš pirmaeilių *Lietuvos nacionalinio saugumo interesų yra NATO efektyvumas ir aktyvumas užtikrinant tarptautinį saugumą ir stabilumą.* Strategijoje, kaip viena esminių priemonių formuojančių saugumo aplinką, taip pat akcentuota *parama NATO misijoms, skirtoms kovai su*

⁵⁶ Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2002, 7.

⁵⁷ Ten pat, 2.

⁵⁸ Ten pat, 3-5.

terorizmu ir taikos atkūrimu karo nuniokotuose regionuose,⁵⁹ todėl viena iš pagrindinių Lietuvos politinių kryptų tapo transatlantinių santykių stiprinimas, kuris lig šių dienų yra įgyvendinamas Lietuvos siekiu būti aktyvia Aljanso nare, prisidedant prie NATO karinės veiklos bei prisiimant ir tinkamai įgyvendinant įsipareigojimus sąjungininkėms. Deja, ne visi įsipareigojimai Lietuvos atveju buvo vykdomi taip kaip turėjo būti vykdomi, todėl atsižvelgdama į Aljanso poziciją, pagal kurią grėsmė NATO ar kuriai nors vienai narei yra grėsmė ir Lietuvai, nepakankamą finansinį indėlį į aljanso biudžetą stengėsi kompensuoti dalyvavimu tarptautinėse operacijose (ISAF misijose).⁶⁰

Afganistanas

2002 – 2013 m. ISAF misijų metu, KAM duomenimis, Afganistane tarnavo apie 2755 Lietuvos karių. Pirmoji jų — JAV vadovaujama operacija “Tvirta taika”.⁶¹ 2005 m. Briuselyje vykusio NATO viršūnių susitikimo metu, buvo pabrėžtas Aljanso paramos Irakui didinimas bei NATO operacijos plėtros klausimas Afganistane.⁶² 2005 m. buvo įsteigta Lietuvos vadovaujama Goro provincijos atkūrimo grupė (PAG), kurioje Lietuva prisiėmė savarankiškai vadovauti rajonui, kartu vadovaujant misijoje dalyvaujantiems ir kitų šalių kariams, operacijos logistiniam aprūpinimui. Misijos metu buvo apmokyta Afganistano kariuomenė, teikiamos konsultacijos Goro provincijos operacijų koordinavimo klausimais, vykdyta Policijos operacinė mokymo grupė teikusi apmokymus nacionalinei Afganistano policijai. 2013 m. PAG perdavė atsakomybę už provincijos saugumą Afganistano nacionalinėms saugumo pajėgoms ir užbaigė dalyvavimą misijoje.

Lietuvos karių pastangos demonstruojamos tokio tipo operacijose neliko nepastebėtos tarptautinės bendruomenės tarpe. 2010 m. Briuselyje vykusio Šiaurės Atlanto Tarybos posėdžio metu tuometinis NATO generalinis sekretorius Anders Fogh Rasmussen susitikęs su šalies vadove Dalia Grybauskaite itin teigiamai įvertino Lietuvos indėlį į saugumo užtikrinimą Afganistane — padedant

⁵⁹ Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2005, 7.

⁶⁰ Tomas Janeliūnas, Martynas Zapolskis, „Lithuania as a Rational Free Rider in NATO“, *International Relations Research Institute in Warsaw and Jagello 2000 - NATO Information Center in Prague*, Warsaw - Prague – Brussels, 2015, 78, < https://www.academia.edu/10357769/Lithuania_as_a_Rational_Free_Rider_in_NATO>, [Žiūrėta 2019-04-20].

⁶¹ Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerija „Lietuva tarptautinėje misijoje Afganistane Afganistano Goro provincijos atkūrimo grupė 2005–2013“, 2013, 13.

⁶² NATO, „NATO leaders express unity on Iraq, reaffirm values“, 2005, < <https://www.nato.int/docu/update/2005/02-february/e0222a.htm>>, [Žiūrėta 2019-04-22].

kovoti su terorizmu ir atkuriant Goro provinciją.⁶³ Aktyvi šalies ginkluotųjų pajėgų pozicija tarptautinėse misijose Lietuvai užtikrino patikimos saugumo partnerės įvaizdį.

2015 m. Afganistane pradėta NATO vadovaujama misija “Tvirta parama”, kuri yra laikoma ISAF misijos tęstinumu, todėl jos tikslas išliko nepakitęs, t.y. misija siekiama remti, teikti reikalingus mokymus ir konsultacijas Afganistano nacionalinėms saugumo pajėgoms bei kitoms valdžios institucijoms. Misija yra vykdoma iki šiol, 2017 m. buvo išsiųsti 8 Lietuvos kariai, o 2018 m. prie misijos prisijungė Lietuvos specialiųjų operacijų pajėgų kariai. Remiantis KAM duomenimis, 2018 m. Afganistane tarnavo 29 Lietuvos kariai. Neatmetama galimybė didinti tarnaujančių karių skaičių, kurių į Afganistaną Seimo nutarimu gali būti iki 50.⁶⁴

Irakas

2003 – 2011 m. JAV vadovaujamos misijos “Irako laisvė” metu, Lietuvos karių tarnaujančių Irake grupę sudarė apie 961 karys. Užduotys, kurias misijoje atliko kariai, buvo įvairios, pradedant nuo medicininės pagalbos vietos gyventojams, sąjungininkų ginkluotės priežiūros baigiant saugumo pajėgų karių mokymais prisidedant prie koalicijos pastangų užtikrinti Irako saugumą. Savo misiją, kuriai vadovavo Jungtinė Karalystė, daugianacionalinių pajėgų sudėtyje Al Kuto mieste, atliko LITCON (angl. Lithuanian Contingent) būriai. Tame pačiame ir Al Hilos mieste, tik jau Lenkijos vadovaujamų pajėgų kontekste pareigą atlikto LITDET (angl. Lithuanian Detachment) būriai. Lietuvos kariai tarnavo Basros ir Ad Divanijos miestų daugianacionalinės divizijos štabe, atitinkamai Jungtinės Karalystės ir Lenkijos vadovaujamų pajėgų sudėtyje. CJTF, MNF-I, MNSTC-I CAFTT, MNC-I korpuso ir aukštesnio lygmens koalicijos štabuose taip pat tarnavo Lietuvos kariai ir štabo karininkai.⁶⁵ 2010 m. tuometinis JAV prezidentas B. Obama paskelbė apie misijos Irake pabaigą. 2011 m. iš Irako grįžo ir paskutiniai Lietuvos kariai.⁶⁶

⁶³ Lietuvos Respublikos Prezidentė (LRP), „Prezidentė: Svarbiausiu NATO tikslu turi išlikti saugumo garantavimas aljanso narėms“, <https://www.lrp.lt/lt/prezidente-svarbiausiu-nato-tikslu-turi-islikti-saugumo-garantavimas-aljanso-narems/8573>, [Žiūrėta 2019-04-22].

⁶⁴ BNS, „Ką Lietuvos kariai veikia Afganistane?“, 2018, < <https://m.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/ka-lietuvos-kariai-veikia-afganistane-887716>>, [Žiūrėta 2019-04-22].

⁶⁵ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Lietuvos dalyvavimas tarptautinėse operacijose“, 2014, 1-2.

⁶⁶ The White House President Barack Obama, „President Obama Has Ended the War in Iraq“, 2011, <<https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2011/10/21/president-obama-has-ended-war-iraq>>, [Žiūrėta 2019-04-22].

Lietuva vykdydama tarptautinius įsipareigojimus į Iraką išsiuntė, iš šešių Lietuvos karių sudaryta kariuomenės instruktorių grupę, kuri nuo 2017 m. prisidėjo prie JAV vadovaujamos operacijos „Įgimtas ryžtas“ kovoje prieš „Islamo valstybę“.⁶⁷

Kosovas

NATO taikos palaikymo (siekiant etninių konfliktų tarp serbų ir kroatų prevencijos) operacijoje Kosove, Lietuva dalyvauja nuo 2012 m. Šios operacijos, NATO siekia sukurti ir išlaikyti saugią aplinką ir laisvą judėjimą. KFOR (angl. *Kosovo Force*) kurias sudaro 30-ies šalių pajėgos tarp kurių ir Lietuvos kariai vykdydami misiją teikia paramą Kosovo institucijoms ir tarptautiniam civiliniam personalui. Lietuvos kariai misijoje dalyvauja pagal 2014 -2015 m. LR Seimo mandatą, kuriame karių ir civilių dalyvavimas NATO operacijoje Kosove.⁶⁸

Apibendrinant Lietuvos dalyvavimą tarptautinėse operacijose galima teigti, jog nuo 2005 m. pastebimas perėjimas į kokybišką dalyvavimo misijose etapą, kuriame buvo reikalingi ne tik komunikaciniai bet ir kariniai įgūdžiai. Tai liudija savarankiškas Lietuvos vadovavimas Goro provincijos (PAG) atkūrimo grupei.⁶⁹ Lietuvos pagalba tarptautinėje kovoje su terorizmu, tapo šansu įrodyti NATO prisiimtų įsipareigojimų patikimumą. Tokiu būdu komunikavome aljansui, apie savo kaip patikimos partnerės įvaizdį, kuris lėmė išaugusį abipusį pasitikėjimą tarp Lietuvos ir NATO, tokiu būdu priešininkui buvo siunčiama žinutė, jog bus laikomasi visų įsipareigojimų, įskaitant ir NATO 5 – ajį straipsnį. Valstybės įvaizdžio kūrimas yra svarbi psichologinė atgrasymo užtikrinimo priemonė. Kuomet valstybė užsienyje suvokiama kaip stipri ir vieninga tuo atgrasymo veikimas yra stipresnis.⁷⁰

NATO gynybos planai Baltijos šalims

Esminių pokyčių Lietuvos karinio atgrasymo doktrinoje pradžią žymį Baltijos šalių tarpe atsiradęs poreikis prašyti NATO gynybos planų. Nors Lietuvos, Latvijos ir Estijos politikai narystę NATO laikė pakankamu instrumentu atgrasymui užtikrinti, deja, šalys galėjo pasikliauti tik

⁶⁷ LK Gynybos štabas, „IGIMTAS RYŽTAS „INHERENT RESOLVE“, <<https://www.gynybosstabas.lt/lt/vykdomos-to/igimtas-ryztas-nuo-2017m/>>, [Žiūrėta 2019-04-22].

⁶⁸ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Lietuvos dalyvavimas tarptautinėse operacijose“, 2014, 2.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Kardas“, Nr. 5-6, Vilnius, 2007, 11.

⁷⁰ Vaidotas Urbelis, „Lietuvos atgrasinimo strategija“, *Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas*, 2006, 25.

popierinėmis kolektyvinio saugumo garantijomis, kadangi konkrečių gynybos planų NATO strateginiuose dokumentuose numatytų Baltijos šalims nebuvo. Be to stabili tarptautinė situacija lėmė, jog ir Baltijos šalys nenumatė poreikio NATO vadovybės prašyti konkrečių veiksmų plano šalių apginamumui (5-ojo Vašingtono sutarties straipsnio patikimumui) užtikrinti, todėl nebuvo aišku, kaip NATO teikiamos išplėstinio atgrasymo galimybės galėtų būti užtikrintos praktikoje.

Tačiau situacija pasikeitė kuomet tarptautinio saugumo aplinkoje įvyko lemiami pokyčiai iš esmės pakeitė Baltijos šalių lyderių, tame tarpe ir Lietuvos, požiūrį į saugumo situaciją regione, paskatinę iš naujo įvertinti kylančius pavojus ir grėsmes šių šalių saugumui užtikrinti. 2007 m. Rusija pasitraukė iš Įprastinių ginkluotųjų pajėgų Europoje sutarties, kuri riboja NATO ir Rusijos įprastinių pajėgų dislokavimą kontinentinėje Europos dalyje. Todėl Rusija palaipsniui galėjo stiprinti pajėgas Kaliningrado srityje, kuri šiandien tapo labiausiai militarizuota Rusijos dalimi nuo Sovietų sąjungos egzistavimo laikų.⁷¹ O 2008 m. įvykęs Sakartvelo – Rusijos karas dar labiau paskatino Lietuvą, kartu su kitomis Baltijos valstybėmis - Latvija ir Estija, susirūpinti savo saugumu. Todėl trijų šalių politinio elito tarpe atsirado aiškiai apibrėžtas poreikis, jog NATO kolektyvinės gynybos principas pagaliau turi būti užpildytas praktiniu turiniu – konkrečiais Baltijos šalių gynybos planais, NATO infrastruktūros plėtra, karinėmis pratybomis, kurios atgrasintų potencialų priešininką.

Tačiau konkrečių sprendimų priėmimą, susijusį su Baltijos šalių apginamumo planais, riboja pačiame aljanse vykstantys nesutarimų, liečiančio šį klausimą, procesai. Kalbant apie NATO – Rusijos santykius, Baltijos šalių saugumo užtikrinimo kontekste, tampa svarbūs ir vieši tuometinio NATO vadovo pasisakymai. Vienas jų, kuriame teigiama, jog jis nemato, kad Rusija keltų grėsmę Baltijos valstybėms ar kuriai kitai NATO narei, - išryškino takoskyrą tarp NATO ir Baltijos šalių požiūrio į Rusiją ir jos poveikį Rytų Europos regiono saugumui. Kuomet NATO svarstė Aljanso ir Rusijos bendradarbiavimo galimybes - Baltijos šalys svarstė naujas nacionalinio saugumo ir gynybos strategijas bei išryškėjusį poreikį prašyti NATO konkrečių gynybos planų galimos agresijos iš Rusijos atvejui atremti. Ne visos šalys nares palaikė tokią idėją, dėl nesutapusių požiūriu vertinant Rusiją. Pavyzdžiui Italija ir Vokietija, kurios Rusiją laiko partnere, griežtai pasisakė prieš bet kokius nutarimus, kurie nėra aptariami su Rusija.⁷² Tokia išsiskirianti NATO narių pozicija ne tik žymėjo

⁷¹ Lietuvos žinios „Vienintelis Baltijos šalių gynybos planas – įtikinti Rusiją, kad pulti beprasmiška“, 2017, <<https://www.lzinios.lt/lzinios/Lietuva/vienintelis-baltijos-saliu-gynybos-planas-itikinti-rusija-kad-pulti-beprasmiska/249070>>, [Žiūrėta 2019-04-26].

⁷² BNS, „The Economist – Baltijos šalims gruodį gali būti pristatytas bendro pobūdžio gynybos planas“, 2009, <<http://m.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/economist-baltijos-salims-gruodi-gali-buti-pristatytas-bendro>>, [Žiūrėta 2019-04-26].

nevieningą narių požiūrį kolektyvinės gynybos užtikrinimo klausimais, bet ir ribojo tų šalių poreikius, kurioms konkrečios aljanso teikiamos saugumo garantijos buvo gyvybiškai svarbios.

Tačiau tolimesni veiksmai įrodo, jog konfliktas Sakartvele, vis tik tapo pretekstu įtikinti NATO sąjungininkes dėl gynybos planų Baltijos šalims būtinumo. Vienoje iš britų „The Guardian” publikacijoje buvo paskelbta, jog nepaisant tuometinio JAV prezidento B.Obamos NATO viršūnių susitikime deklaruoto siekio “perkrauti santykius su Rusija”, slapta 2010 m. buvo patvirtinti nenumatytų atvejų planai Lenkijos ir trijų Baltijos šalių apginamumui užtikrinti. Užpuolimo atveju numatytos 9 divizijos iš JAV, Didžiosios Britanijos, Vokietijos ir Lenkijos, kurios gins Baltijos šalis.⁷³ Vis tik, kaip liudija „WikiLeaks“ nutekinta informacija, NATO ir Europos Sąjungos vadovai, nereiškė didelio noro patvirtinti Baltijos šalių gynybos planų dėl baimės sukelti nepageidaujamas įtampas su Rusija.⁷⁴ Tame pačiame dokumente teigiama, jog Lenkija skeptiškai žiūrėjo į numatytų Baltijos šalių gynybos planų patikimumą. Lietuva, Latvija ir Estija buvo prijungtos prie išimtinai Lenkijai skirto gynybos plano „Eagle Guardian“, o to, jog šalies apginamumo planas būtų plečiamas, Lenkija nenorėjo.⁷⁵

Taigi, Baltijos šalių pastangos prašyti NATO gynybos planų nurodo, jog šalys, tame tarpe ir Lietuva į savo saugumo užtikrinimą pradėjo žiūrėti atsakingiau, o tai pakeitė ir NATO poziciją atgrasymo klausimu. NATO patvirtinti Baltijos šalių gynybos planai, nepaisant pavienių, vidinių aljanso pozicijų nesutapimo, Lietuvai suteikė konkrečias atgrasymo priemones. Kolektyvinis atgrasymas nuo šiol nebebuvo suvokiamas tik kaip popierinė, praktiniu turiniu neužpildyta saugumo garantija, kuria Baltijos šalys pasikloviė iki tarptautinėje saugumo aplinkoje įvykstant esminiams pokyčiams. Atgrasymo požiūriu gynybos planai priešininkui suteikė papildomus kaštus, be to parodė aiškia ir tvirtą Aljanso poziciją užtikrinant savo sąjungininkių saugumą, kuri reaguojant į potencialią grėsmę, būtų parengta praktiniu pasirengimu.

⁷³ Ian Traynor, „WikiLeaks cables reveal secret NATO plans to defend Baltics from Russia“, The Guardian, 2010, <https://www.theguardian.com/world/2010/dec/06/wikileaks-cables-nato-russia-baltics> >, [Žiūrėta 2019-04-26].

⁷⁴ Šarūnas Černiauskas, „WikiLeaks“: NATO ir ES vadovybė priešinosi Baltijos šalių gynybos planui“, 2010, <<http://m.diena.lt/naujienos/salies-pulsas/wikileaks-nato-ir-es-vadovybe-priesinosi-baltijos-saliu-gynybos-planui>>, [Žiūrėta 2019-04-26].

⁷⁵ Šarūnas Černiauskas, „WikiLeaks atskleidė slaptą Baltijos šalių gynybos planą“, 2010, <<http://m.diena.lt/naujienos/salies-pulsas/wikileaks-atskleide-slapta-baltijos-saliu-gynybos-plana-179218>>, [Žiūrėta 2019-04-26].

Atgrasymo užtikrinimas po 2014 m.

Šiame skyriuje siekiant nustatyti priežastis ir priemones lėmusias Lietuvos karinio atgrasymo pokytį po 2014 m., bus akcentuojami nurodyti aspektai: Lietuvos saugumo aplinkos pokyčiai (Rusijos grėsmės saugumizavimas), nacionalinių gynybinių pajėgumų stiprinimas, gynybos biudžetas, įsigijimai, karinės pratybos, NATO ir sąjungininkių pozicija Lietuvos atgrasymo užtikrinimo klausimais.

Rusijos grėsmės saugumizavimas

Trečią kartą karinė strategija buvo patvirtinta 2016 m. kuomet įvertinus ne tik Sakartvelo, bet ir Ukrainos patirtį buvo nutarta, jog turima strategija nebeatitinka saugumo aktualijų ir naujai atsirandančių užduočių Lietuvos kariuomenei. Po metų - 2017 m. Lietuvos parlamente buvo patvirtinta ir nauja Nacionalinio saugumo strategijos dokumento versija.

Nei 2004 m., nei 2012 m. KS, kalbant apie Lietuvos saugumo aplinką, nėra nurodoma, jog Rusija yra grėsmė Lietuvos saugumui. Lietuvos padėtis tarptautinio saugumo sistemoje vertinama teigiamai, pabrėžiant stabilų ekonomikos augimą, bendradarbiavimą su užsienio šalimis, Lietuvos integraciją į euroatlantines ir kitas tarptautines struktūras, dokumentas nurodo, jog kaimyninėse šalyse egzistuojantys nedemokratiniai režimai strategijoje vis dar išlieka kaip teorinė galimybė, ateityje galinti tapti rizikos veiksniu nacionaliniam saugumui užtikrinti.⁷⁶ 2012 m. strategijoje Lietuvos saugumo aplinkai tiesioginė karinė grėsmė nenurodoma, - priešingai dokumentas akcentuoja, jog Lietuvos saugumo aplinka išlieka palanki ir prognozuojama.⁷⁷

Tačiau po kelių metų iš esmės pakitusiame Lietuvos strateginių dokumentų turinyje atsiranda aiškiai apibrėžtas Rusijos grėsmės saugumizavimo elementas: „Rusijos veiksmai, griauinantys taisyklėmis pagrįstą saugumo architektūrą Europoje yra svarbiausias Lietuvos saugumą mažinantis veiksnys“, t. y. – kaip nurodoma strategijoje: „Konvencinės karinės agresijos prieš Lietuvą ir (ar) kitas NATO šalis regione tikimybė nebėra teorinė ir, atsižvelgiant į Rusijos karinės galios augimą ir nuosekliai stiprėjančias intencijas ją naudoti, ateityje gali didėti.“⁷⁸

Atnaujintoje 2016 m. KS taip pat 2017 m. NSS lyginant su ankstesnėmis dokumentų versijomis, labiau akcentuojamos hibridinės grėsmės kurių numanomas šaltinis taip pat yra Rusija.⁷⁹

⁷⁶ Lietuvos Respublikos karinė strategija, 2004, 3-4.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos karinė strategija, 2012, 3.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos karinė strategija, 2016, 5.

⁷⁹ Ten pat, 4.

Todėl dokumente nurodomas *visapusiškas požiūris į saugumą*, kuriuo pabrėžiama, jog atsižvelgiant į besikeičiantį grėsmių pobūdį, sėkmingas karinių priemonių naudojimas yra vis dar būtina, tačiau nepakankama šalies saugumą užtikrinanti sąlyga. Be to, 2016 m. strategijoje papildytame grėsmių sąrašė nurodomos, *nereguliarios ginkluotos formuotės*, kurios gali būti panaudotos Rusijai siekiant išbandyti NATO aljanso vienybę ir patikimumą, akcentuojant, jog užmaskuotų karinių priemonių panaudojimo galimybės prieš NATO šalį regione, priklauso nuo atskirų šalių pažeidžiamumo, šių šalių ir NATO pasirengimo tinkamai reaguoti.⁸⁰

Lietuvos saugumo aplinkoje atsiradusi aiškiai apibrėžta Rusijos grėsmė, kuri ilgą laiką Lietuvos strateginiuose dokumentuose buvo tik numanoma, lėmė esminius pokyčius Lietuvos karinio atgrasymo doktrinoje. Kaip bus galima matyti tolimesnėse tyrimo dalyse, Lietuva iš pagrindų pakeitė savo požiūrį į atgrasymą remiantis konkrečiomis priemonėmis. Nors NATO teikiamos išplėstinio atgrasymo galimybės vis dar išliko vienas svarbiausių gynybinių elementų, tačiau įvykę pokyčiai nurodo, jog buvo prieita prie atgrasymo atsaku strategijos, kurioje akcentuojama gynybinių pajėgumų svarba apibrėžiama padidintomis Lietuvos išlaidomis gynybai išaugusiu karinių pratybų skaičiumi, nacionalinių pajėgumų stiprinimu atsigręžiant į teritorinės gynybos principus bei esminiai Lietuvos kariuomenės įsigijimais.

Nacionalinių gynybinių pajėgumų stiprinimas

Karinio atgrasymo požiūriu, viena iš svarbiausių priemonių atgrasymui užtikrinti suteikiant priešininkui nepriimtinus kaštus yra stipri gynyba. Gynybos stiprinimas padidina atgrasymo galimybes, priešininkui perduodant žinią, apie tai, kokia galima žala jų laukia jiems nusprendus pulti. Naujausioje Lietuvos karinėje strategijoje nurodoma, jog šalies atgrasymas yra grindžiamas krašto apsaugos sistemos pajėgumų, patikimumu ir komunikacija. Kariuomenės ir karinis potencialas užtikrina nacionalinį saugumą ir atgraso bei duoda atsaką reaguojant į išorines ginkluotas grėsmes.⁸¹ Todėl bus galima matyti, jog Lietuvos karinio atgrasymo doktrina nuo 2014 m. pradėjo referuoti ir į atgrasymo neigimu strategines galimybes, kadangi visos nuorodos į karinius pasirengimus, bus koncentruotos į gynybinių tikslų išpildymą.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos karinė strategija, 2016, 5-6.

⁸¹ Vaidotas Urbelis, „Atgrasinimo strategijos raida“, *Politologija* 2005/3 (39), 17.

Šauktinių gražinimas

Nacionalinėje strategijoje akcentuojama, jog vienas iš esminių gynybą užtikrinančių elementų yra teritorinės ir kolektyvinės gynybos principų derinimas.⁸² Kitaip tariant tikslas yra sukomplektuoti tokio tipo pajėgas, kurios būtų pajėgios iki sąjungininkams ateinant į pagalbą reaguoti tiek savarankiškai, tiek kaip sudėtinė NATO pajėgų dalis. Kariuomenės vado V. J. Žuko nuomone, tuometinio aktyviojo rezervo dalis nebuvo pakankama numatytiems uždaviniams įgyvendinti, todėl atsirado poreikis intensyviai kariuomenės rengimui: „Tai bus mišrus variantas, kuris pasiteisina daugelyje šalių, nes šauktinių kariuomenė yra pati geriausia aktyvaus rezervo rengimo mokykla.“ Pasikeitusi saugumo aplinka bei nepakankama kariuomenės komplektacija reikalinga efektyviam atgrasymui užtikrinti lėmė, jog 2015 m. buvo priimtas sprendimas gražinti privalomąją karo tarnybą.

Privalomosios karo tarnybos gražinimą į Lietuvos gynybos ir saugumo darbotvarkę įtraukti paskatino išaugusi Rusijos grėsmė. Todėl realios konvencinės grėsmės kontekste, išplėstinis atgrasymas Lietuvos politinio elito tarpe daugiau nebebuvo suvokiamas kaip savaime suprantamas reiškinys. Naujausioje karinėje strategijoje atgrasymas grindžiamas siekiu priešininkui perduoti žinią, jog jis galimos agresijos atveju patirs nesėkmę ir didelę žalą, o atgrasymo sėkmę nulems agresoriaus suvokimas apie Lietuvos pasiryžimą priešintis ir gintis, visų pirmą, remiantis Lietuvos kariuomenės, piliečių ir NATO pastangomis. Patikimam atgrasymui užtikrinti viena iš sąlygų nurodo, jog būtina plėtoti kariuomenę gebančią savarankiškai ir (arba) kartu su sąjungininkais užtikrinti gynybą. Todėl šauktinių gražinimas, kuriuo buvo suformuotas reikiamas rezervas ir papildyti trūkstami kariuomenės daliniai, neabejotinai prisidėjo savarankiškos kariuomenės gynybinių galimybių, be to suteikė priešininkui papildomus kaštus, kurie siunčia aiškią žinią apie Lietuvos pasirengimą gintis.⁸³

Papildomų brigadų „Žemaitija“ ir „Aukštaitija“ įsteigimas

Pasikeitusi Lietuvos saugumo aplinka lėmė, jog 2016 m. karinėje strategijoje reikalavimus pajėgumams papildė naujos nuostatos, kurios nurodo, jog Lietuvos kariuomenė iki sąjungininkams ateinant į pagalbą, turi: „Gebėti greitai pakeisti Lietuvos kariuomenės struktūrą į karo meto [...] siekiant užtikrinti veiksmingą pasirengimą ir greitą Lietuvos kariuomenės atsaką į agresiją.

⁸² Lietuvos Respublikos nacionalinė strategija, 2012, 7.

⁸³ Lietuvos Respublikos karinė strategija, 2016, 8.

[...] gebėti greitai reaguoti į grėsmes, [...] būti pasirengus nedelsiant reaguoti tiek į įprastas karines grėsmes, tiek į ginkluotus incidentus ar sienos pažeidimus taikos metu.“⁸⁴

2017 NSS strategijoje nurodyti politikos prioritetai akcentuoja gynybinių pajėgumų stiprinimą didinant kariuomenės kovinę galią, ypač daug dėmesio skiriant sausumos koviniams pajėgumams.⁸⁵ Krašto apsaugos ministro gairės papildė NSS nurodytus reikalavimus konkrečiomis nuorodomis: „[...] bus įtvirtintas patikslintas rezervo vaidmuo – iki viso pajėgumo užpildyti dvi reguliariąsias LK brigadas ir trečią lengvųjų pėstininkų brigadą [...]“.

Atsižvelgiant į strateginius pakitimus buvo atkurta motorizuotoji pėstininkų brigada – „Žemaitija“, kuri buvo panaikinta dar 2004 m. reorganizuojant karinius vienetus iš teritorinės į kolektyvinę gynybą bei įsteigtas papildomas kovinis vienetas - lengvoji pėstininkų brigada „Aukštaitija“. Atkurtos „Žemaitijos“ pagrindu tapo gražintos privalomosios karo tarnybos ir parengto rezervo kariai, kuriuos papildė kariai profesionalai. Brigada apjungia pavienius batalionus ir papildė juos reikiama padaliniais, kurie užtikrina efektyvesnę jų veikimą, suderinamumą bei tarpusavio sąveiką. Brigada taptų itin svarbi galimo konflikto atveju kartu su kitais kariuomenės vienetais vykdant įvairaus spektro karines funkcijas.⁸⁶ Naujai įsteigtos „Aukštaitijos“ tikslas taikos metu egzistuojančią kariuomenės struktūrą, priartinti prie karo meto struktūros, kuri pagreitintų reagavimo galimybes ir būtų pasirengusi tinkamai atremti galimus iššūkius.

Apibendrinant galima teigti, jog buvo grįžta prie konvencinio rengimo pagrindų, o naujų karinių vienetų steigimas buvo būtinas siekiant turėti tinkamai parengtus karinius vienetus galinčius veikti neapibrėžto saugomo sąlygomis, be to abi brigados prisideda prie sąjungininkų priėmimo bei kolektyvinės gynybos principų įgyvendinimo. Atsigręžimas į teritorinės gynybos principus nurodo, jog Lietuva pakeitė savo požiūrį į atgrasymo užtikrinimą, kuris nebebuvo matomas išskirtinai tik NATO kolektyvinės gynybos kontekste.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos karinė strategija, 2016, 9.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2017, 8.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Krašto apsaugos ministras J. Olekas: „Motorizuotosios pėstininkų brigados „Žemaitija“ įsteigimas – dar vienas žingsnis, siekiant sustiprinti mūsų kariuomenę, mūsų šalies gynybinę galią“, 2016,

<http://kam.lt/lt/naujienos/874/aktualijos/875/krašto_apsaugos_ministras_j._olekas_motorizuotosios_pestininku_brigados_zemaitija_isteigimas_dar_vienas_zingsnis_siekiant_sustiprinti_musu_kariuomene_musu_salies_gynybine_galia_22182>, [Žiūrėta 2019-04-30].

Gynybos biudžetas

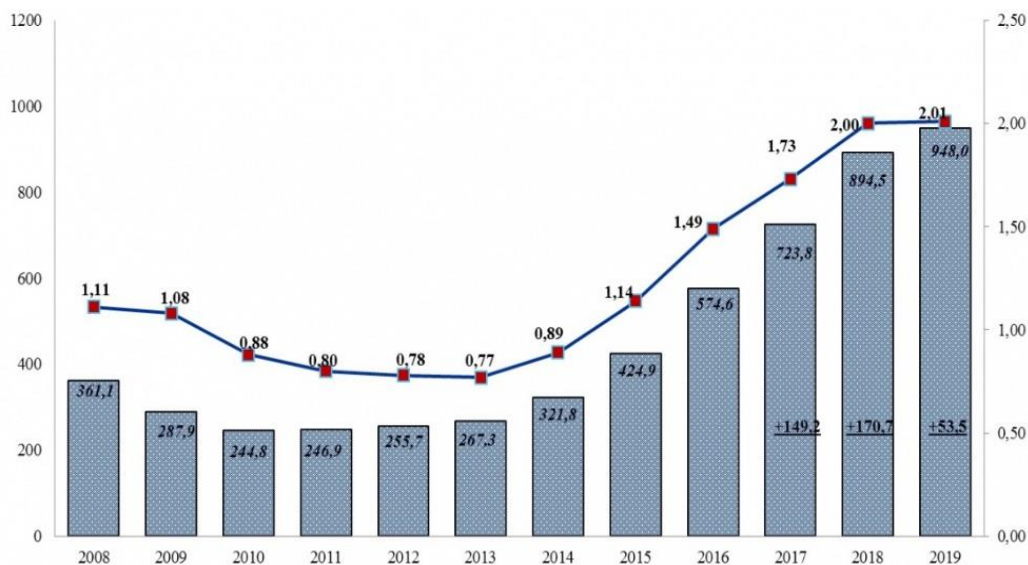
Esminius pokyčius Lietuvos gynybos biudžete 2014 – 2019 m. laikotarpiu lėmė keli aspektai. Pirma, iš esmės pasikeitusi geopolitinė padėtis, įvykiai Ukrainoje bei realus Rusijos grėsmės suvokimas paskatino Lietuvos politinį elitą peržvelgti šalies saugumo užtikrinimo prioritetus, kurie nebuvo pakankami patikimam atgrasymui užtikrinti. 2014-2020 m. Lietuvos Respublikos užsienio, saugumo ir gynybos politikos strateginėse gairėse nurodoma, jog partijos susitaria: „[...] nuosekliai kasmet didinti lėšas krašto apsaugai, kad jos 2020 metais pasiektų 2 proc. BVP.“⁸⁷ 2015 metais KAM asignavimai išaugo iki 424,9 mln. eurų, arba 1,15 proc., 2016-aisiais krašto apsaugai skirta 574,6 mln. eurų, arba 1,5 proc. Kaip nurodoma 2017 NSS, jog nacionalinių pajėgumų stiprinimui būtinas nuoseklus krašto apsaugos finansavimas, *kad jis vėliausiai 2018 m. pasiektų minimalų 2 proc. šalies bendrojo vidaus produkto lygį, ir užtikrinti tolesnį finansavimo didinimą*, todėl nurodytu tikslu vadovaujantis 2017-aisiais KAM patvirtinti asignavimai sudarė 723,8 mln. eurų, arba 1,8 proc. BVP.⁸⁸

Antra, sąlyginio svorio pokyčiuose biudžete turėjo ir JAV, kaip dominuojančios NATO jėgos kritika narėms, kurios nevykdo savo įsipareigojimų skirti NATO 2 proc. BVP gynybai, grasinant savo pasitraukimu iš Aljanso, jei nares ir toliau nevykdys savo įsipareigojimų. Nors toks scenarijus yra nelabai realus, tačiau, kai kurias šalis, tarp jų ir Lietuvą, tokia JAV prezidento pozicija paskatino kur kas atsakingiau žiūrėti į priimtų įsipareigojimų vykdymą didinant išlaidas gynybai. 2018 m. Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto siūlymu, buvo atnaujintas parlamentinių partijų susitarimas, pagal kurį šalies gynybai ne vėliau kaip iki 2030 m. partijos įsipareigojo finansavimą padidinti iki 2,5 proc. BVP. Krašto apsaugos ministras komentuodamas pasirašytą partijų susitarimą pabrėžė, jog numatomas finansavimo augimas yra realistiškas: „2 proc. BVP leido šiek tiek kariuomenei atsigauti. 2,5 proc. finansavimas būtų realus atgrasymo ir gynybos pajėgumų vystymas“.⁸⁹

⁸⁷ 2014-2020 m. Lietuvos Respublikos užsienio, saugumo ir gynybos politikos strateginėse gairės, 4.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2017, 8.

⁸⁹ BNS, „Parlamentinės partijos pasirašė susitarimą dėl gynybos“, *Lietuvos žinios*, 2018, <<https://www.lzinios.lt/Gynyba/parlamentines-partijos-pasirase-susitarima-del-gynybos/271979>>, [Žiūrėta 2018-04-28].

1 grafikas. 2008 – 2019 m. asignavimai krašto apsaugai ⁹⁰

Apibendrinant galima teigti, jog Lietuvos gynybos biudžeto pokyčiai, t. y. tolygus išlaidų gynybai didinimas, prie šalies atgrasymo galimybių stiprinimo prisidėjo nurodytais aspektais: visų pirma, padidindami išlaidas gynybai sąjungininkams parodėme, jog vykdomė prisiimtus įsipareigojimus ir tai, jog kolektyvinio saugumo garantijų negalime užsitikrinti be mūsų pačių atsakingesnio požiūrio į saugumą; antra - išaugusios išlaidos gynybai suteikė platesnes galimybes vykdyti būtinų atgrasymui pajėgumų plėtrą (tęsti pradėtus kariuomenės modernizacijos procesus, įsigyti būtinos ginkluotės).

Lietuvos kariuomenės įsigijimai

Konvencinio atgrasymo patikimumą šių dienų kontekste ypatingai stiprina sparti konvencinių ginklų technologinė pažanga. ⁹¹ Po Krymo aneksijos, Lietuva siekdama sustiprinti savo atgrasymą turint ribotus finansinius išteklius siekė balansuoti tarp nacionalinių ir tarptautinių įsipareigojimų poreikio užtikrinimo. Todėl buvo nutarta stiprinti tuos pajėgumus, kurie Lietuvos gynybai yra reikalingi labiausiai. 2014-2019 m. Krašto apsaugos ministro gairėse nurodyta, jog didžiausias dėmesys skiriamas ilgalaikius krašto apsaugos sistemos plėtros tikslus ir įsipareigojimus

⁹⁰ „2008-2019 m. KAM biudžeto dinamika“, *Krašto apsaugos ministerija*, 2019, <https://kam.lt/lt/veikla_576/budzetas_538.html>, [Žiūrėta 2019-04-28].

⁹¹ Vaidotas Urbelis, „Atgrasinimo strategijos raida“, *Politologija*, 2005 (3), 22.

atitinkantiems karinės įrangos ir technikos projektams, tarp kurių nurodyti: pėstininkų kovos mašinų, oro erdvės, ugnies palaikymo sistemų, trumpojo nuotolio oro erdvės ir gynybos sistemų, kariuomenės vadovavimo ir valdymo, sistemų projektai.⁹²

Stiprindama sausumos pajėgas Lietuva pasirašė sutartį dėl 88 šarvuočių „Boxer“ įsigijimo. Visas pėstininkų kovos mašinas ketinama pristatyti iki 2021 m., jos bus dislokuotos dvejuose kariuomenės batalionuose – Rukloje ir Alytuje.⁹³ Siekiant atnaujinti sunkvežimių parką, pajėgumus papildys iš Vokietijos įsigyti „Unimog U5000“ sunkvežimiai, kurių Lietuva įsigijo 340 vienetų, iš kurių 88 jau yra pasiekę Lietuvą. Ši technika palengvins karių pervežimą taip pat užtikrins logistinę paramą.

2015 m. plėtojant ugnies palaikymo sistemų projektus, Lietuvos kariuomenė įsigijo 21 savaeigės artilerijos sistemos haubicas – „PzH2000“, 26 šarvuotas vadovavimo mašinas M577 V2 ir 6 evakuacinius tankus BPZ2.⁹⁴

Lietuva yra numačiusi 200 šarvuotųjų kovinės paramos visureigių JLTV pirkimą iš JAV. Visureigiai yra svarbi Lietuvos kariuomenės mechanizacijos programos, kuri apima ir pėstininkų kovos mašinų „Vilkas/Boxer“ pirkimą, dalis. Šarvuotųjų visureigių trūkumą Lietuvos kariuomenė identifikavo vertindama potencialias grėsmes ir tokio tipo technikos poreikį tiek krašto gynybos užduotims vykdyti, tiek dalyvaujant tarptautinėse operacijose. Šie kovinės paramos visureigiai didintų Lietuvos kariuomenės mobilumą, karių apsaugą ir kovinę galią.⁹⁵

Oro gynybos stiprinimui, iš Norvegijos Lietuva įsigijo oro gynybos sistemas „NASAMS“, - raketas galinčias numušti taikinius 15 km aukštyje, kurios bus dislokuotos Radviliškyje. 2014 m. rugsėjį pasirašyta sutartis su Lenkija, dėl oro gynybos sistemų „GROM“ kurios gali sunaikinti taikinį atstumu nuo 400 m. iki 5.5 km, bei aukštyje nuo 10 m. iki 3.5 km. Įsigyta vidutinio nuotolio prieštankinių raketų sistemos „JAVELIN“. Kaip teigia Krašto apsaugos ministras Raimundas Karoblis: „JAVELIN“ prisideda prie Lietuvos kariuomenės kovinių pajėgumų didinimo ir atgrasomojo poveikio stiprinimo.“⁹⁶ Sistema gali naikinti taikinius nuo 75 m. iki 2,5 km. Lietuva už beveik 10 mln. eurų modernizuos trumpojo nuotolio oro gynybos sistemą RBS 70 įsigydama

⁹² Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro gairės 2014-2019 m., 12.

⁹³ BNS, „Penki didžiausi Lietuvos pirkiniai po Krymo aneksijos“, 2017, <<https://www.lzinios.lt/lietuva/penki-didziausi-kariuomenes-pirkiniai-po-krymo-aneksijos/253236>>, [Žiūrėta 2019-04-30].

⁹⁴ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Karys“, 2016 Nr. 12 (2052), 2.

⁹⁵ LRT, „Ministerija skirs apie 142 mln. eurų naujiems šarvuotiems visureigiams“, 2019, <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/247413/ministerija-skirs-apie-142-mln-euru-naujiems-sarvuotiems-visureigiams>>, [Žiūrėta 2019-04-30].

⁹⁶ Gynybos resursų agentūra prie Krašto apsaugos ministerijos, „Lietuvos kariuomenė papildė JAV gamybos prieštankinių raketų sistemų „Javelin“ atsargas“, 2019, <<http://gra.lrv.lt/lt/naujienos/lietuvas-kariuomene-papilde-jav-gamybos-priestankiniu-raketu-sistemu-javelin-atsargas>>, [Žiūrėta 2019-05-01].

raketų ir įrangos iš Švedijos gamintojo „Saab“. KAM duomenimis, bus perkamos naujo tipo raketos ir naktinio matymo įranga – „BORC“. ⁹⁷

Lietuvos kariuomenės ginkluotės įsigijimų reikšmė karinio atgrasymo patikimumui stiprinti yra svarbi dėl to, jog bet kokia įsigyta ginkluotė potencialų priešininką skatina per naujo įvertinti Lietuvos pajėgumus, kurie suteikdami priešininkui papildomus kaštus prisideda prie atgrasymo patikimumo didinimo. ⁹⁸

Karinės pratybos

Patikimam atgrasymui užtikrinti kaip komunikacijos elementas svarbus karinių pajėgų matomumas, priešininkui suteikiantis informacijos apie šalies turimus pajėgumus, jų panaudojimo galimybes bei pasirengimą gintis. ⁹⁹ Lietuvos atveju viena iš priemonių tokiam tikslui pasiekti, po įvykių Ukrainoje, tapo išaugęs nacionalinių ir tarptautinių karinių pratybų skaičius. Karinės pratybos yra svarbios ir kolektyvinio atgrasymo principų patikrinimui, jų pagalba yra techniškai derinami Lietuvos ir sąjungininkų veiksmai, įgyvendinamos kolektyvinės gynybos užduotys. Todėl pokyčiai saugumo aplinkoje - įvykiai Ukrainoje, lėmė išaugusį nacionalinių ir tarptautinių karinių pratybų skaičių kurios kaip instrumentas, prisidėjo prie patikimo atgrasymo galimybių didinimo.

Atsižvelgiant į tai, jog Lietuva neturi pakankamų pajėgumų jūros ir oro erdvės gynybai stiprinti, patikimam atgrasymui užtikrinti ypatingai svarbios tampa sąjungininkų pajėgos, galimos agresijos atveju, galinčios papildyti pajėgumuose egzistuojančius trūkumus. 2018 m. Lietuvoje vyko NATO sąjungininkų, Suomijos ir Švedijos karinės pratybos „BALTOPS18“, kuriose dalyvavo apie 4 tūkstančius karių iš 17 valstybių. Šių pratybų metu buvo bandomas pasirengimas reaguoti į krizes Baltijos jūros regione, užtikrinant sąjungininkų pagalbą jūra ir oru. Prezidentės Dalios Grybauskaitės nuomone, JAV ir kitų NATO valstybių buvimas ir pagalba turi ypatingą vaidmenį regiono saugumui ir atgrasymui Baltijos šalių regione didėjančios Rusijos karinio aktyvumo grėsmės kontekste. ¹⁰⁰

Ypatingai svarbios didžiausios iki 2018 m. Lietuvoje vykusios nacionalinės pratybos „Perkūno griausmas“ ir tarptautinės pratybos „Kardo kirtis 2018“. Pirmųjų minėtų pratybų metu Lietuvos kariai, savarankiškai ir kartu su sąjungininkais treniravosi reaguoti į įvairius ginkluotos gynybos scenarijus. JAV surengtų pratybų „Kardo kirtis 2018“ metu buvo vykdomas didžiausias JAV

⁹⁷ BNS, „Modernizuos oro gynybos sistemą“, 2018, <<https://www.lzinios.lt/gynyba/modernizuos-oro-gynybos-sistema/271116>>, [Žiūrėta 2019-05-01].

⁹⁸

⁹⁹ Haffa Jr. P. Robert, The Future of Conventional Deterrence: Strategies for Great Power Competition, Strategic Studies Quarterly, Air University, 2018, 97-98, <https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/SSQ/documents/Volume-12_Issue-4/Haffa.pdf> [Žiūrėta 2019-05-06].

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos Prezidentė (LRP), „Rekordinės BALTOPS pratybos – patikimai kolektyvinei gynybai“, 2018, <<https://www.lrp.lt/lt/rekordines-baltops-pratybos-patikimai-kolektyvinei-gynybai/30110>>, [Žiūrėta 2019-05-06].

karinės technikos judėjimas iš Vokietijos į Baltijos šalis, kurio metu dalyvavo apie 18 tūkst. karių iš 19 NATO valstybių. Pratybų metu buvo tikrinama kolektyviniame atgrasyme svarbių sausumos, jūrų ir oro bei dalyvaujančių šalių tarpusavio koordinacija. Krašto apsaugos ministro nuomone pratybos liudija apie išaugusį sąjungininkų dėmesį Baltijos šalių regionui, dėl kurio šalys išreiškė susirūpinimą tarptautinėje saugumo situacijoje įvykus esminiams pokyčiams.¹⁰¹ Lietuvai itin svarbiomis galime laikyti ir NATO organizuotas „Tvirtas kolbatas“ ryšių karinės technikos pratybas, kuriose Lietuvoje buvo tikrinamos priimančios šalies paramos galimybės, kuri kolektyvinės gynybos kontekste taip pat yra viena svarbiausių atgrasymo priemonių.

Apibendrinant galima teigti, jog išaugęs karinių pratybų skaičius ir intensyvumas stiprina Lietuvos atgrasymo galimybes nacionaliniu, regioniniu ir tarptautiniu lygiu. Karinės pratybos priešininkui suteikia informacijos ne tik apie Lietuvos pasiryžimą galimos agresijos atveju gintis, bet ir apie sąjungininkų valią užtikrinti kolektyvinio saugumo garantijas, plėtojant priimančios šalies paramos infrastruktūras, bendrus karinius pajėgumus būtinus Baltijos šalių atgrasymui užtikrinti. Minėtosios pratybos leidžia priešininkui įsitikinti, jog Lietuvos kariuomenė yra nusiteikusi gintis savomis pastangomis iki kol į pagalbą ateis sąjungininkų pajėgumai. Karinėmis pratybomis priešui perduodama aiški žinia apie turimų atgrasymo priemonių ir Aljanso įsipareigojimų patikimumą, - t. y. pasiryžimą ginti Lietuvą.

NATO ir sąjungininkų pozicija Lietuvos atgrasymo stiprinimo klausimais

Sėkmingas konvencinis atgrasymas nėra galimas be technologinio pranašumo, didėjančios ginkluotės, kolektyvinio saugumo, būvimo priekyje, greito strateginio reagavimo. Siekiant panaudoti pilną technologinį potencialą atgrasant priešą ypatingai svarbi tampa kolektyvinė gynyba, kuri yra ir NATO Aljanso strateginės koncepcijos kertinis elementas. Kolektyvinis atgrasymas tampa ne tik esminiu, sąjungininkes vienijančiu politiniu procesu, bet ir epizodu lengvinančių finansinę naštą. Stiprinant pajėgumus reikalingus siekiant visapusiškai išnaudoti technologinį pranašumą prieš regioninę hegemoniją ypatingai svarbūs tampa sąjungininkai.¹⁰²

¹⁰¹ Lietuvos respublikos krašto apsaugos ministerija, „Ministras R. Karoblis: „Sąjungininkų dėmesys mūsų regionui išlieka“, <https://kam.lt/lt/naujienos/874/aktualijos/875/ministras_r_karoblis_sajungininku_demesys_musu_regionui_i_slieka>, [Žiūrėta 2019-05-07].

¹⁰² Gary L. Guertner, „Deterrence and Conventional Military Forces“, Strategic Studies Institute U.S. Army War College, 2007, 4, <<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09592310008423278>>, [Žiūrėta 2019 05 02].

Lietuvos atveju, vienas iš svarbiausių patikimą atgrasymą lemiančių veiksnių yra sąjungininkų paramos užsitikrinimas.¹⁰³

NATO nėra pajėgi sėkmingai apginti jos pažeidžiamiausių narių teritorijos, ilgiausias laikas per kurį Rusijos pajėgos galėtų užimti Baltijos šalis nurodomas 60 valandų laikotarpis, o NATO pajėgos, tokios galimos agresijos atveju, patirtų didelius kaštus - taip teigia vienos iš RAND korporacijos atliko tyrimo išvados, kurios referuoja į nepakankamą NATO pasirengimą Rusijos agresijos atžvilgiu Baltijos šalių apginamumui užtikrinti.¹⁰⁴ Aljansas reaguodamas į pokyčius tarptautinėje saugumo sistemoje, kurioje Rusija vis labiau linkusi nepaisyti tarptautinės teisės normų, nusprendė keisti savo strategines pozicijas atgrasymo klausimu, t. y. buvo nutarta imtis konkretaus veiksmų plano referuojančio į realų atgrasymo galimybių didinimą.

Velse vykusiame NATO viršūnių susitikime, valstybių atstovai pasmerkė Rusijos agresiją prieš Ukrainą, bei diskutavo kaip tokių įvykių kontekste aljansas turėtų būti pasirengęs reaguoti į kylančias hibridinio pobūdžio grėsmes. Susitikimo metu akcentuota, jog atgrasymas yra paremtas atitinkamu branduolinių, konvencinių ir priešraketinės gynybos pajėgumų deriniu, išlieka esminiu NATO bendros strategijos elementu.¹⁰⁵ Velse buvo patvirtintas NATO pasirengimo veiksmų planas (Readiness Action Plan) kurio realiu rezultatu tapo Rytiniame aljanso flange įsteigtos 6 NATO vadavietės.¹⁰⁶ Tokio tipo vadavietės ne tik sustiprino gynybą ir atgrasymą regione, bet ir prirėkė, užtikrins operatyvų NATO greitojo reagavimo pajėgų, kurios per 48 valandas bus dislokuotos Lietuvoje, būvimą.¹⁰⁷ Susitikimo metu aljanso vadovai taip pat susitarė dėl būtinybės kurti ir regiono šalių greitojo reagavimo pajėgas (angl. *Very High Readiness Joint Task Force*).¹⁰⁸

Stiprinant atgrasymą, 2014 – 2017 m. laikotarpiu, Lietuvoje dislokuojamos rotuojamos JAV specialiųjų operacijų pajėgos, kurių tikslas buvo prisidėti prie nacionalinių pastangų sustiprinti operacinį pajėgumą. JAV karių būvimas Lietuvoje tapo ypatingai svarbia atgrasymą ir kolektyvinę gynybą stiprinančia priemone, kuri tuo metu buvo gyvybiškai reikalinga. Kaip teigė tuometinis

¹⁰³ Vaidotas Urbelis, „Atgrasinimo strategijos raida ir pagrindiniai iššūkiai“, *Politologija* 2005/3 (39), 26.

¹⁰⁴ David A. Shlapak, Michael Johnson, „Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank. Wargaming the Defense of the Baltics“, *RAND Corporation*, 1, < https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1253.html >, [Žiūrėta 2019-05-04].

¹⁰⁵ NATO, „NATO Wales Summit Declaration“, 2014, https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm>, [Žiūrėta 2019-05-04].

¹⁰⁶ LK Gynybos štabas, „Nacionalinės greitojo reagavimo pajėgos“, 2014, <<https://www.gynybosstabas.lt/lt/nacionalines-greitojo-reagavimo-pajegos/>>, [Žiūrėta 2019-05-04].

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Prezidentė (LRP), „NATO vadavietė efektyvus atsakas grėsmėms“, 2015, <<https://www.lrp.lt/lt/nato-vadaviete-efektyvus-atsakas-gresmems/23590>>, [Žiūrėta 2019-05-04].

¹⁰⁸ NATO, „NATO Wales Summit Declaration“, 2014, https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm>, [Žiūrėta 2019-05-04].

Valstybės saugumo departamento vadovas Darius Jauniškis: „Dislokavimas yra griežtas atsakas Rusijai, kad NATO ir kitos šalys nesitaikstys su Rusijos agresija šitame regione.“¹⁰⁹

Kuomet JAV pajėgos po mažu apleido Lietuvos teritoriją, 2016 m. istoriniame Lietuvai ir Baltijos regionui, Varšuvoje vykusiame NATO viršūnių susitikime, šalių vadovai pripažino, jog Rytiniame NATO flange - Rusija yra pagrindinė grėsmė Aljansui. Todėl reaguojant į agresyvius Rusijos veiksmus, buvo patvirtintas konkrečių kolektyvinės gynybos veiksmų planas, padėsiantis atgrasyti Rusiją nuo galimo įsiveržimo į Baltijos šalis. Kaip teigia prezidentė Dalia Grybauskaitė: „Galime šią dieną pavadinti istorine Lietuvos saugumui. Nuo šiandien mūsų žmonės tikrai gali jaustis ramesni ir saugesni, nes patvirtintas visas arsenalas konkrečių karinių priemonių grėsmėms atgrasyti ir taikai užtikrinti. Iškilus būtinybei galėsime pasitelkti visokeriopą sąjungininkų pagalbą ir pastiprinimą. Pirmą kartą nuo įstojimo į NATO turime garantuotus rimtus ir ilgalaikius karinius pajėgumus.“¹¹⁰ NATO atstovų bendru nutarimu, buvo priimtas politinis sprendimas Baltijos šalyse ir Lenkijoje dislokuoti po NATO priešakinių pajėgų bataliono kovinę grupę (angl. Enhanced Forward Presence). Nuo 2017 m. iš viso Lietuvoje rotuodamiesi tarnauja kariai iš Norvegijos, Nyderlandų, Belgijos, Čekijos, Islandijos, Vokietijos, Liuksemburgo, Prancūzijos, kurių skaičius siekia – 1200. Lietuvos Didžiojo etmono Jonušo Radvilos mokomajame pulke Rukloje dislokuotai grupei vadovauja Vokietija. Grupė integruota į Mechanizuotos pėstininkų brigados „Geležinis vilkas“ sudėtį.¹¹¹ Šiame kontekste tampa svarbi Vokietija ir jos prisiimti įsipareigojimai sąjungininkėms. Vokietija yra svarbi šalis Rusijai todėl vokiečių vadovaujamas batalionas Lietuvoje, įgauna dar didesnę reikšmę.¹¹² NATO generalinis sekretorius J. Stoltenbergas kalbėdamas apie bataliono svarbą pabrėžė, jog sunkiąja ginkluote apginkluoti ir gerai parengti vokiečių kariai, yra puikus įrodymas apie bataliono pasirengimą kovoti: „Tai yra tarptautinis, tvirtas batalionas, siunčiantis aiškų NATO buvimo signalą, kad NATO yra čia, ir kad ataka prieš vieną sąjungininkę, Lietuvą paskatins viso Aljanso atsaką.“¹¹³ Toks sprendimas neabejotinai yra aiški žinutė, nurodanti aljanso solidarumo, patikimo atgrasymo ir

¹⁰⁹BNS, „Lietuvoje dislokuoti JAV specialiųjų operacijų pajėgų kariai“, 2017,

<<http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/lietuvoje-dislokuoti-jav-specialiuju-operaciju-pajegu-kariai-790077?full>>, [Žiūrėta 2019-05-04].

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Prezidentė (LRP), „NATO viršūnių susitikime istorinė diena Lietuvos ir Baltijos regiono saugumui“, 2016, <<https://www.lrp.lt/lt/nato-virsuniu-susitikime-istorine-diena-lietuvos-ir-baltijos-regiono-saugumui/25639>>, [Žiūrėta 2019-05-04].

¹¹¹ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „NATO priešakinių pajėgų batalionas“, <<https://kariuomene.kam.lt/lt/efp.html>>, [Žiūrėta 2019-05-04].

¹¹² Margarita Šešelgytė, „Varšuvos sprendimai: batalionas - daug ar mažai?“, BNS <<https://www.alfa.lt/straipsnis/50052828/varsuvos-sprendimai-batalionas-daug-ar-mazai>>, [Žiūrėta 2019-05-04].

¹¹³ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Portugalija“, <<http://www.kariuomene.kam.lt/lt/kariuomenes-struktura/karines-oro-pajegos/nato-oro-policijos-misija/portugalija.html?film=http%3A%2F%2Fwww.kariuomene.kam.lt%2Fimages%2F8530>>, [Žiūrėta 2019-05-04].

pasiruošimo kolektyvinei gynybai principus.¹¹⁴ Pirmųjų NATO priešakinių pajėgų bataliono dislokavimo metinių minėjimo metu, prezidentė pabrėžė: „23 šalių sąjungininkų kariai regione yra geriausias atgrasymas, kuris siunčia labai aiškią žinią, kad NATO yra vieningas, stiprus ir pajėgus atremti kylančias grėsmes.“¹¹⁵ NATO priešakinių pajėgų batalionas dislokuotas Baltijos šalių regione tiek Lietuvos, tiek NATO atgrasymo galimybes papildė konkrečiu praktiniu turiniu.

Išaugęs Lietuvos gynybos biudžetas suteikė reikiamas sąlygas vystyti atgrasymui svarbios priimančios šalies paramos (toliau – PŠP) plėtros galimybes, kuri yra svarbi tiek taikos, tiek galimo konflikto metu. Pirmuoju atveju, PŠP vykdoma, kai manoma, jog atgrasymas nesuteiks reikiamo rezultato. Taikos metu PŠP realizuojama siekiant priimti sąjungininkų pajėgas, kad jos galėtų dalyvauti karinėse pratybose, tokiu būdu užtikrinant PŠP pasirengimą ir jame dalyvaujančių sąjungininkų tarpusavio sąveiką. Taikos metu PŠP funkcijos naudojamos kaip atgrasymo priemonė. Antruoju atveju, galimo konflikto metu, PŠP yra svarbi siekiant jau turimoms pajėgoms išsilaikyti bei būtina sąjungininkų pajėgumams priimti.¹¹⁶ Pvz.: Lietuvos atveju yra itin svarbus greitas NATO pajėgų atvykimas į šalies teritoriją, tačiau dėl įvairių priežasčių (nepakankamai išvystytos infrastruktūros, biurokratinių apribojimų), kurios taikos atveju silpnina atgrasymą, o galimo konflikto metu taptų kliūtimi kartu su sąjungininkais siekiant greitai sureaguoti į kilusią grėsmę. JAV generolai Suvalkų ruožą, jungiantį Baltijos šalis su NATO teritorija, įvertino kaip viena iš labiausiai pažeidžiamų linijų visoje Europoje, dėl to, jog šis ruožas turi tik vieną geležinkelio liniją, kurios bėgiai skiriasi savo pločiu nuo Vakarų Europos geležinkelių linijos. Konflikto atveju tai taptų problema, ribojančią gynybinių pajėgumų perdislokavimo galimybes, prailginant jų judėjimo greitį.¹¹⁷ Todėl 2018 m. Briuselyje vykusiame NATO vadovų susitikime, akcentuotas ir karinio mobilumo poreikis. Šalys įsipareigojo greitinti karinių pajėgų judėjimo procedūras pagal kurias kariniams daliniams prirėkus kirsti valstybių sienas, leidimai būtų išduodami per 5 dienas. Lietuva diplomatinis leidimus išduoda greičiausiai Europoje – per 24 h, tokie veiksmai liudija apie Lietuvos pasirengimą ir atsakingą požiūrį į galimų provokacijų atvejus.¹¹⁸ Priimančios šalies parama, siekiant

¹¹⁴Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „NATO priešakinių pajėgų batalionas“, <<https://kariuomene.kam.lt/lt/efp.html>>, [Žiūrėta 2019-05-04].

¹¹⁵Diena.lt, „D. Grybauskaitė: NATO batalionas Lietuvoje – patikimas atgrasymas“, <<https://www.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/nato-batalionas-lietuvoje-dislokuotas-jau-metus-849413>>, [Žiūrėta 2019-05-04].

¹¹⁶Valdis Oztulis, Žaneta Ozoliņa, „Baltijos šalių gynybos strategijos formavimas: priimančiosios šalies parama“, Lietuvos metinė strateginė apžvalga, 15 tomas, 2016-2017, 78-79.

¹¹⁷Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Priimančios šalies parama – ne tik karių reikalas“, *Karys*, 2018 Nr. 7 (2071), 5.

¹¹⁸Lietuvos Respublikos nuolatinė atstovybė prie NATO, „NATO – dar greitesnis ir geriau pasirengęs“, <<https://nato.mfa.lt/nato/lt/naujienos/natodar-greitesnis-ir-geriau-pasirenges>>, [Žiūrėta 2019-05-06].

didinti sąjungininkų karinės pagalbos užsitikrinimo galimybės, prieš prasidedant kariniams veiksams, yra svarbi atgrasymą užtikrinanti priemonė.¹¹⁹

JAV intereso Europoje išlaikymas taip pat yra svarbus tiek NATO, tiek Lietuvos ar Baltijos šalių regiono atgrasymo patikimumui didinti, kuriuo yra suinteresuotos visos nurodytos pusės. Naujausioje Lietuvos karinėje doktrinoje nurodoma: „JAV karinis buvimas Europoje ir regione stiprina Lietuvos saugumą ir prisideda prie patikimo atgrasymo. Transatlantinės partnerystės stiprinimas yra kertinė Lietuvos gynybos politikos kryptis.“¹²⁰ 2018 m. buvęs JAV pajėgų Europoje vadas Benas Hodgesas, viešėdamas Vilniuje, paragino grąžinti amerikiečių karius į Baltijos šalis: „Manau, kad nuolatinis logistikos ir nuolatinis oro gynybos pajėgumas, tam naudojant rotacines pajėgas, būtų naudingas būdas sustiprinti atgrasymą. Be to, JAV kariai Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje taip būtų laikomi visą laiką“.¹²¹ 2019 m. Krašto apsaugos ministerija paskelbė sulaukusi iš JAV pasiūlymo steigti bendrą su JAV divizijos lygio vadaviete, kuri nuolatos veiktų Lietuvoje. Toks žingsnis taptų itin svarbia atgrasomąja priemone, be to vadavietės įkūrimas užtikrintų visišką operacinį pajėgumą regione. 2017 m. rotacinių kuopų siuntimas į Lietuvą nutraukiamas, kadangi JAV kariai koncentravosi į pajėgų dislokavimą Lenkijoje. Tačiau amerikiečiai pradėjo į Lietuvą siųsti pratyboms skirtus dalinius, o 2018 m. pratybos „Saber Strike 2018“ buvo koncentruotos Lietuvoje, čia atvyko daugiau kaip 1000 JAV karių su kovine technika. Tuo metu, vis artimesni santykiai buvo mezgami su Pensilvanijos nacionaline gvardija. Anot Lietuvos kariuomenės vado J. V. Žuko - tai labai didelis Lietuvos kariuomenės įvertinimas iš JAV. 2020 m. planuojamos pratybos „Defender 2020“, kurių metu bus perdislokuota JAV pajėgų divizija Europoje, todėl amerikiečių tam tikros pajėgos bus dislokuotos ir Lietuvoje. Tokios struktūros įsteigimas Lietuvoje leistų glaudžiau bendradarbiauti, t. y. prireikus veikti kartu su partneriais turi būti užtikrinamas suderinamumas. Anot kariuomenės vado, svarbiausia yra ryšiai, valdymas ir kontrolė: „Tai nebus naujos ginklų sistemos, kurios būtų priskirtos prie divizijos štabo, svarbu, kad galėtume su tokio dydžio junginiu kalbėti ta pačia kalba.“¹²² 2019 m. balandžio 2 d. JAV ir Lietuva pasirašė susitarimą dėl šalių bendradarbiavimo gynybos srityje. Kaip pranešė JAV gynybos departamentas, susitarimu nurodoma, jog amerikiečių kariai ir toliau bus dislokuojami Baltijos šalyse, tokiu būdu bus sustiprintas

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Priimančios šalies parama – ne tik karių reikalas“, *Karys*, 2018 Nr. 7 (2071), 9.

¹²⁰ Lietuvos karinė doktrina, 2016, 2-1.

¹²¹ BNS, „Buvęs JAV generolas ragina grąžinti amerikiečių karius į Baltijos šalis“, <<https://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/politika/buves-jav-generolas-ragina-grazinti-amerikieciu-karius-i-baltijos-salis-857078>>, [Žiūrėta 2019-05-06].

¹²² LRT, „Karinės paslaptys. JAV divizijos vadavietė Lietuvoje; savaeigių haubicų PzH2000 atvykimas“, 2019, <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/919987/kariuomenes-vadas-apie-unikalu-jav-partneriu-pasiulyma-tai-yra-didelis-lietuvos-ivertinimas>>, [Žiūrėta 2019-05-06].

atgrasymas ir šalių pastangos vystyti nacionalinę gynybą. Lietuva susitarimu įsipareigojo suteikti visą reikiamą priimančios šalies paramą amerikiečių karių dislokavimui Lietuvoje. Susitarime pažymima, jog JAV tęs finansinę pagalbą Lietuvai siekiant plėtoti prieštankinės, oro gynybos sistemų pajėgumus.

123

Apibendrinant galima teigti, pasikeitęs Lietuvos gynybos lygmuo lėmė NATO ir sąjungininkių buvimo Lietuvoje išaugusį poreikį. Todėl NATO reaguodama į Lietuvos ir kitų Baltijos šalių poziciją pakeitė savo strateginę laikyseną su atgrasymu susijusiais klausimais. Tiek NATO, tiek JAV karinis buvimas regione siunčia aiškią žinią Lietuvos strateginiuose dokumentuose nurodomai grėsmei, apie Aljanso vienybę ir pasiryžimą gintis, bei užtikrina nurodomų kaštų panaudojimo patikimumą.

¹²³ BNS, „JAV įsipareigojo ir toliau siųsti karių į Lietuvą“, <<https://m.diena.lt/naujienos/lietuva/politika/jav-ispareigojo-toliau-siusti-kariu-i-lietuva-908067>>, [Žiūrėta 2019-05-06].

IŠVADOS

Plačiame atgrasymo koncepcijos akademiniame diskurse aptinkamas vieningas požiūris į būtinas sąlygas efektyviam atgrasymui užtikrinti. Teorijoje akcentuojami esminiai elementai - pajėgumai, patikimumas ir komunikacija, be kurių atgrasymo veikimas nebūtų įmanomas. Tradicinio atgrasymo kontekste siekiant įtikinti priešininką, jog patiriami nuostoliai bus kur kas didesni už galimą naudą, kariniai *pajėgumai* užima esminę vietą. Tuo tarpu atgrasymo *patikimumą* formuoja atgrasančiojo galimybės, t.y. turimi pajėgumai bei aiški valia tuos pajėgumus galimos agresijos atveju panaudoti. Potencialus priešininkas neturi abejoti atgrasinančios pusės pasiryžimu, kitu atveju, atgrasymo efektyvumas tampa sunkiai tikėtinas. *Komunikacija* atgrasančiajam suteikia galimybes potencialiam priešininkui perduoti žinią apie savo galimybes sukelti priešininkui didelę žalą. Dažniausiai ši atgrasymo sąlyga įgyvendinama įvairių karinių pratybų pagalba, kuomet priešininkui yra demonstruojami turimi pajėgumai, jų panaudojimo galimybės. Tokiu būdu atgrasantysis priešininkui nurodo, koku mastu ir kokiomis sąlygomis bus naudojama turima karinė galia, - t.y. kokius konkrečius kaštus patirs priešininkas nusprendęs prieš atgrasančiąją pusę imtis nepageidaujamų veiksmų.

Lietuvos strateginė pozicija karinio atgrasymo užtikrinimo klausimu iki 2014 m. iš esmės nepasikeitė, priešingai, ji rodo, jog Lietuva į atgrasymą žiūrėjo ganėtinai pasyviai. Šiuo laikotarpiu Lietuva išimtinai pasikliovė išplėstinio atgrasymo garantijomis, kurias suteikė NATO ir atsižvelgiant į tai formavo savo saugumo ir gynybos politiką. Lietuvos politinis elitas, esant stabiliai saugumo aplinkai, nepakankamai atsakingai žiūrėjo į išplėstinį atgrasymą garantuojančio NATO Aljanso apibrėžtų įsipareigojimų vykdymą, manant, jog buvimas Ajanso nare savaime garantuoja Lietuvai svarbiausių atgrasymo elementų – pajėgumų, patikimumo, komunikacijos užtikrinimą, todėl strateginė laikysena nebuvo keičiama.

Po 2014 m. iš esmės pasikeitusi tarptautinio saugumo situacija, kurios pokyčius lėmė įvykiai Ukrainoje, tapo lūžiu žyminčiu esminius pokyčius Lietuvos strateginėje pozicijoje atgrasymo užtikrinimo klausimais. Po Krymo aneksijos Lietuvos politinio elito tarpe atsirado susirūpinimas NATO atgrasymo strategijos patikimumu. Atsižvelgiant į tai, Lietuva nusprendė imtis veiksmų padedančių sustiprinti NATO atgrasymo politinio patikimumo turinį, kuris Baltijos šalių agresijos atveju konkrečiai nurodytų kaip NATO įgyvendintų garantuojamų įsipareigojimų užtikrinimą. Lietuvos saugumo darbotvarkėje atsiradęs Rusijos saugumizavimo klausimas lėmė, jog Lietuva pradėjo stiprinti savo karinius pajėgumus, atsigręžiant į teritorinės gynybos principus. Nuo

primityvaus pasiklovimo išplėstinio atgrasymo galimybėmis Lietuva perėjo prie konkrečių veiksmų plano, kuris sustiprino šalies karinio atgrasymo efektyvumo lygį.

Literatūros sąrašas

1. Achen H., Christopher, Duncan Snidal, "Rational Deterrence Theory and Comparative Case Studies", *World Politics*, Volume 41, 1989, 150, <https://www.jstor.org/stable/2010405?seq=1#metadata_info_tab_contents> [Žiūrėta 2019 04 15].
2. Arie, Koichi „Complex Deterrence Theory and the Post-Cold War Security Environment“, 27, <http://www.nids.mod.go.jp/english/publication/kiyo/pdf/2016/bulletin_e2016_3.pdf > [Žiūrėta 2019 04 12].
3. Baliga, Sandeep, Ethan Bueno de Mesquita, Alexander Wolitzky, „The Case of Cyber Deterrence“, *The National Interest*, 2019, <<https://nationalinterest.org/feature/case-cyber-deterrence-plan-works-46207>>, [Žiūrėta 2019 04 21].
4. BNS ir Lrytas „Stabdomas šaukimas į privalomą pradinę karo tarnybą“, 2008, <<https://lietuvosdiena.lrytas.lt/aktualijos/2008/09/15/news/stabdomas-saukimas-i-privaloma-pradine-karo-tarnyba-papildyta--5879870/amp/>>, [Žiūrėta 2019 04 25].
5. BNS, „Buvęs JAV generolas ragina grąžinti amerikiečių karius į Baltijos šalis“, <<https://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/politika/buves-jav-generolas-ragina-grazinti-amerikieciu-karius-i-baltijos-salis-857078> >, [Žiūrėta 2019 05 06].
6. BNS, „JAV stiprina priešraketinės gynybos sistemą Europoje“, 2016, <<https://www.lzinios.lt/pasaulis/jav-stiprina-priesraketines-gynybos-sistema-europoje/222962>>, [Žiūrėta 2019 05 02].
7. BNS, „Ką Lietuvos kariai veikia Afganistane?“, 2018, <<https://m.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/ka-lietuvos-kariai-veikia-afganistane-887716>>, [Žiūrėta 2019 04 22].
8. BNS, „Modernizuos oro gynybos sistemą“, 2018, <<https://www.lzinios.lt/gynyba/modernizuos-oro-gynybos-sistema/271116> >, [Žiūrėta 2019 05 01].
9. BNS, „Parlamentinės partijos pasirašė susitarimą dėl gynybos“, *Lietuvos žinios*, 2018, <<https://www.lzinios.lt/Gynyba/parlamentines-partijos-pasirase-susitarima-del-gynybos/271979>>, [Žiūrėta 2018 04 28].

10. BNS, „Penki didžiausi Lietuvos pirkiniai po Krymo aneksijos“, 2017, <<https://www.lzinios.lt/lietuva/penki-didziausi-kariuomenes-pirkiniai-po-krymo-aneksijos/253236>>, [Žiūrėta 2019 04 30].
11. BNS, „Rose Gottemoeller: NATO ministrai netrukus suderins priemones prieš Rusiją Juodojoje jūroje“, 2019, <<https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/950576/rose-gottemoeller-nato-ministrai-netrukus-suderins-priemones-pries-rusija-juodojoje-juroje>> [Žiūrėta 2019 05 02].
12. BNS, „The Economist – Baltijos šalims gruodį gali būti pristatytas bendro pobūdžio gynybos planas“, 2009, <<http://m.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/economist-baltijos-salims-gruodi-gali-buti-pristatytas-bendro>>, [Žiūrėta 2019 04 26].
13. Brantly F., Aaron, „The Cyber Deterrence Problem“. *2018 10th International Conference on Cyber Conflict (CyCon)*, <https://www.researchgate.net/publication/326280082_The_cyber_deterrence_problem> [Žiūrėta 2019 04 21].
14. Colby, Elbridge “Cyberwar and the Nuclear Option,” *The National Interest*, June 24, 2013, <<https://nationalinterest.org/commentary/cyberwar-the-nuclear-option-8638>> [Žiūrėta 2019 04 21].
15. Černiauskas, Šarūnas, „WikiLeaks atskleidė slaptą Baltijos šalių gynybos planą“, 2010, <<http://m.diena.lt/naujienos/salies-pulsas/wikileaks-atskleide-slapta-baltijos-saliu-gynybos-plana-179218>>, [Žiūrėta 2019 04 26].
16. Černiauskas, Šarūnas, „WikiLeaks“: NATO ir ES vadovybė priešinosi Baltijos šalių gynybos planui“, 2010, <<http://m.diena.lt/naujienos/salies-pulsas/wikileaks-nato-ir-es-vadovybe-priesinosi-baltijos-saliu-gynybos-planui>>, [Žiūrėta 2019 04 26].
17. Diena.lt, „D. Grybauskaitė: NATO batalionas Lietuvoje – patikimas atgrasymas“, 2018, <<https://www.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/nato-batalionas-lietuvoje-dislokuotas-jau-metus-849413>>, [Žiūrėta 2019 05 04].
18. Digrytė, Eglė, „NATO vadovas Andersas Foghas Rasmussenas kviečia Rusiją bendradarbiauti glaudžiau ir laikytis skaidrumo“, 2013, [Žiūrėta 2019 05 02]. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/nato-vadovas-andersas-foghas-rasmussenas-kviecia-rusija-bendradarbiauti-glaudziau-ir-laikytis-skaidrumo-57-379344>>, [Žiūrėta 2019 05 02].
19. Dunne P., Jonathan „Countering Russian Agression in Eastern Europe. Leveraging US Rotational Forces“, *Atlantic Council, Brent Scowcroft Center on International Security*, 2016, 1-12,

- <https://www.atlanticcouncil.org/images/publications/A_US_Strategy_for_Building_Defense_and_Deterrence_web_060516.pdf>, [Žiūrėta 2019 04 16].
20. Gao, Charlie, „NATO's Worst Nightmare: Russia's Kaliningrad Is Armed to the Teeth“, *The National Interest*, 2018, < <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/natos-worst-nightmare-russias-kaliningrad-armed-the-teeth-25958> >, [Žiūrėta 2019 05 02].
 21. Gynybos resursų agentūra prie Krašto apsaugos ministerijos, „Lietuvos kariuomenė papildė JAV gamybos prieštankinių raketų sistemų „Javelin“ atsargas“, 2019, <<http://gra.lrv.lt/lt/naujienos/lietuvos-kariuomene-papilde-jav-gamybos-priestankiniu-raketu-sistemu-javelin-atsargas>>, [Žiūrėta 2019 05 01].
 22. Guertner L., Gary, „Deterrence and Conventional Military Forces“, *Strategic Studies Institute U.S. Army War College*, 2007, 4, <<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09592310008423278> >, [Žiūrėta 2019 05 02].
 23. Haffa, Robert P., *The Future of Conventional Deterrence: Strategies for Great Power Competition*, *Strategic Studies Quarterly*, Air University, 2018, 97-98, <https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/SSQ/documents/Volume-12_Issue-4/Haffa.pdf> [Žiūrėta 2019 04 15].
 24. Hal Brands, Eric S. Edelman, Thomas G. Mahnken, „Credibility Matters. Strengthening American Deterrence in an Age of Geopolitical Turmoil“, *Center for Strategic and Budgetary Assessments (CSBA)*, 2018, 2-3.
 25. Ivanauskas, Vilius, Tomas Janeliūnas Gražvydas Jasutis Laurynas Jonavičius Laurynas Kasčiūnas Vytautas Keršanskas Linas Kojala, „Rusijos raidos scenarijai: implikacijos Lietuvos ir regiono saugumui“, *Rytų Europos studijų centras*, 2016, <http://www.eesc.lt/uploads/news/id973/Rusijos%20raidose%20scenarijai%20RESC_LT.pdf >, [Žiūrėta 2019 04 05].
 26. Janeliūnas, Tomas, „The deterrence strategy of Lithuania: in search of the right combination, Deterring Russia in Europe. Defence Strategies for Neighbouring State“, *Contemporary Security Studies*, Routledge, 2018, <https://www.researchgate.net/publication/328305699_The_deterrence_strategy_of_Lithuania_in_search_of_the_right_combination>, [Žiūrėta 2019 04 12].
 27. Janeliūnas, Tomas, Martynas Zapolskis, „Lithuania as a Rational Free Rider in NATO“, *International Relations Research Institute in Warsaw and Jagello 2000 - NATO Information Center in Prague*, Warsaw - Prague – Brussels, 2015, 78, <

- [https://www.academia.edu/10357769/Lithuania as a Rational Free Rider in NATO](https://www.academia.edu/10357769/Lithuania_as_a_Rational_Free_Rider_in_NATO)>, [Žiūrėta 2019 04 21].
- January 1979, < https://www.jstor.org/stable/2009945?seq=1#metadata_info_tab_contents >, [Žiūrėta 2019 04 20].
28. Jervis Robert, „Rational Deterrence: Theory and Evidence“, World Politics, Vol. 41, No. 2 (Jan., 1989), 190, <<https://www.jstor.org/stable/pdf/2010407.pdf?refreqid=excelsior%3A7e10c10a1a79c0491cedff0b990c60ee> > [Žiūrėta 2019 04 20].
29. Jervis, Robert, „Review Article, Deterrence Theory Revised“, World Politics, 30 (2),
30. Kalev Stoicescu, Henrik Praks, „Strengthening the Strategic Balance in the Baltic Sea Area“, *International Centre for Defence and Security*, 2016, 4-31, < [https://icds.ee/wp-content/uploads/2016/Kalev Stoicescu Henrik Praks - Strengthening the Strategic Balance in the Baltic Sea Area.pdf](https://icds.ee/wp-content/uploads/2016/Kalev_Stoicescu_Henrik_Praks_-_Strengthening_the_Strategic_Balance_in_the_Baltic_Sea_Area.pdf)>, [Žiūrėta 2019 04 16].
31. Knopf W., Jeffrey, “The Fourth Wave in Deterrence Research”, Contemporary Security Policy, Vol. 31, No.1, April 2010, 1, <<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13523261003640819>>, [Žiūrėta 2019 04 18].
32. Krašto apsaugos ministerija, „Lietuva – tarp NATO šalių, kurių išlaidos gynybai mažiausios“, 2009. <[http://kam.lt/lt/naujienos_874/aktualijos_875/lietuva ndash tarp nato saliu kuriu islaido s gynybai maziausios](http://kam.lt/lt/naujienos_874/aktualijos_875/lietuva_ndash_tarp_nato_saliu_kuriu_islaido_s_gynybai_maziausios)>, [Žiūrėta 2019 04 26].
33. Liebermann, Oren , Frederik Pleitgen, „New satellite images suggest military buildup in Russia's strategic Baltic enclave“, CNN, 2018, <<https://edition.cnn.com/2018/10/17/europe/russia-kaliningrad-military-buildup-intl/index.html>> , [Žiūrėta 2019 05 02].
34. Lietuvos karinė doktrina, 2016.
35. Lietuvos parlamentinių partijų susitarimas dėl gynybos politikos 2012-2016 m., <https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15441&p_k=1&p_t=123566>, [Žiūrėta 2019 04 25].
36. Lietuvos Respublikos karinė strategija, 2004.
37. Lietuvos Respublikos karinė strategija, 2012.
38. Lietuvos Respublikos karinė strategija, 2016.
39. Lietuvos respublikos krašto apsaugos ministerija, „2008-2019 m. KAM biudžeto dinamika“, 2019, <https://kam.lt/lt/veikla_576/biudzetas_538.html> , [Žiūrėta 2019 04 28].
40. Lietuvos respublikos krašto apsaugos ministerija, „NATO raida: svarbiausios datos“, *Krašto apsauga*, 2002, Nr. 7(10), Krašto apsaugos ministerijos informacinis leidinys, 11.

41. Lietuvos respublikos krašto apsaugos ministerija, „Naujas NATO oro policijos misijos Baltijos šalyse kontingentas“, *Krašto apsauga*, Nr. 1(363), Krašto apsaugos ministerijos informacinis leidinys, 1.
42. Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerija „Lietuva tarptautinėje misijoje Afganistane. Afganistano Goro provincijos atkūrimo grupė 2005–2013“, 2013, 13.
43. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Kardas“, Nr. 5-6, 2007, 11.
44. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Lietuvos dalyvavimas tarptautinėse operacijose ir mokymo misijose“, 2019, <
<https://kam.lt/lt/tarptautinis_bendradarbiavimas/tarptautines_operacijos.html> , [Žiūrėta 2019 04 22].
45. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Lietuvos dalyvavimas tarptautinėse operacijose“, 2014, 1-2.
46. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Lietuvos dalyvavimas tarptautinėse operacijose“, 2014, 2.
47. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Karys“, 2016 Nr. 12 (2052), 2.
48. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Krašto apsaugos ministro gairės 2008 – 2013“.
49. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Krašto apsaugos ministro gairės 2009 – 2014“, 1.
50. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Lietuvos gynybos politikos baloži knyga“, Vilnius, 2006, 30-31.
51. Lietuvos respublikos krašto apsaugos ministerija, „Ministras R. Karoblis: „Sajungininkų dėmesys mūsų regionui išlieka“, <https://kam.lt/lt/naujienos_874/aktualijos_875/ministras_r_karoblis_sajungininku_demesys_musu_regionui_islieka>, [Žiūrėta 2019 05 07].
52. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „NATO pajėgų integravimo vienetas (NPIV)“, 2015, <
<https://kam.lt/lt/tarptautinis_bendradarbiavimas/nato/nato_pajegu_integravimo_vienetas.html>, [Žiūrėta 2019 05 04].
53. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Priimančios šalies parama – ne tik karių reikalas“, *Karys*, 2018 Nr. 7 (2071).
54. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro gairės 2014-2019 m., 12.
55. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2002.
56. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2005.

57. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2017.
58. Lietuvos Respublikos Prezidentė (LRP), „NATO vadavietė efektyvus atsakas grėsmėms“, 2015, <<https://www.lrp.lt/lt/nato-vadaviete-efektyvus-atsakas-gresmems/23590>>, [Žiūrėta 2019 05 04].
59. Lietuvos Respublikos Prezidentė (LRP), „NATO viršūnių susitikime istorinė diena Lietuvos ir Baltijos regiono saugumui“, 2016, <<https://www.lrp.lt/lt/nato-virsuniu-susitikime-istorine-diena-lietuvos-ir-baltijos-regiono-saugumui/25639>>, [Žiūrėta 2019 05 04].
60. Lietuvos Respublikos Prezidentė (LRP), „Prezidentė: Svarbiausiu NATO tikslu turi išlikti saugumo garantavimas aljanso narėms“, <https://www.lrp.lt/lt/prezidente-svarbiausiu-nato-tikslu-turi-islikti-saugumo-garantavimas-aljanso-narems/8573>, [Žiūrėta 2019 04 22].
61. Lietuvos Respublikos Prezidentė (LRP), „Regiono saugumas ir gerovė – bendras Lietuvos ir Lenkijos interesas“, <https://www.lrp.lt/lt/spaudos-centras/pranesimai-spaudai/regiono-saugumas-ir-gerove-bendras-lietuvos-ir-lenkijos-interesas/30844>, [Žiūrėta 2019 04 25].
62. Lietuvos Respublikos Prezidentė (LRP), „Rekordinės BALTOPS pratybos – patikimai kolektyvinei gynybai“, 2018, <<https://www.lrp.lt/lt/rekordines-baltops-pratybos-patikimai-kolektyvinei-gynybai/30110>>, [Žiūrėta 2019 05 06].
63. Lietuvos Respublikos užsienio, saugumo ir gynybos politikos strateginėse gairės 2014-2020 m., 4.
64. Lietuvos žinios „Vienintelis Baltijos šalių gynybos planas – įtikinti Rusiją, kad pulti beprasmiška“, 2017, <<https://www.lzinios.lt/lzinios/Lietuva/vienintelis-baltijos-saliu-gynybos-planas-itikinti-rusija-kad-pulti-beprasmiska/249070>>, [Žiūrėta 2019 04 26].
65. LK Gynybos štabas, „IGIMTAS RYŽTAS „INHERENT RESOLVE“, <<https://www.gynybosstabas.lt/lt/vykdomos-to/igimtas-ryztas-nuo-2017m/>>, [Žiūrėta 2019 04 22].
66. LK Gynybos štabas, „Nacionalinės greitojo reagavimo pajėgos“, 2014, <<https://www.gynybosstabas.lt/lt/nacionalines-greitojo-reagavimo-pajegos/>>, [Žiūrėta 2019 05 04].
67. LRT, „Karinės paslaptys. JAV divizijos vadavietė Lietuvoje; savaeigių haubicų PzH2000 atvykimas“, 2019, <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/919987/kariuomenes-vadas-apie-unikalų-jav-partneriu-pasiulyma-tai-yra-didelis-lietuvos-ivertinimas>>, [Žiūrėta 2019 05 06].
68. LRT, „Ministerija skirs apie 142 mln. eurų naujiems šarvuotiems visureigiams“, 2019, <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/247413/ministerija-skirs-apie-142-mln-euru-naujiems-sarvuotiems-visureigiams>>, [Žiūrėta 2019 04 30].

69. LRT, „Panorama“, 2019, <<https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1013716660/zinios-lenkijos-premjero-vizitas>>, [Žiūrėta 2019 05 02].
70. Lupovici, Amir, „The Emerging Fourth Wave of Deterrence Theory – Towards a New Research Agenda“, *International Studies Quarterly*, Vol. 54, No. 3 (September 2010), 709-710, <<https://www.jstor.org/stable/pdf/40931133.pdf?refreqid=excelsior%3A1e9d1f77e2868f9f870d4a5133b14d1e>>, [Žiūrėta 2019 04 20].
71. LŽ, BNS, „Susitaikymas po karo“, 2009, <<https://www.lzinios.lt/pasaulis/susitaikymas-po-karo/131639>>, [Žiūrėta 2019 05 01].
72. Martin, Hollis, Smith Steve, „*Tarptautiniai santykiai: aiškinimas ir supratimas*“, Tyto Alba, Vilnius, 1998, 152-153.
73. Morgan M., Patrick, “The State of Deterrence in International Politics Today”, *Contemporary Security Policy*, Vol. 92-94, No. 1, 2012, 94, <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13523260.2012.659589>> [Žiūrėta 2019 04 12].
74. Morgan M., Patrick, „Deterrence Now“, *University of California, Irvin, Cambridge University Press*, 2003, 15-16, <http://content.schweitzer-online.de/static/catalog_manager/live/media_files/representation/zd_std_orig_zd_schw_orig/002/189/353/9780521822572_content_pdf_1.pdf> [Žiūrėta 2019 04 20].
75. NATO Review, „NATO – Russia cooperation to counter terrorism“, <<https://www.nato.int/docu/review/2005/combating-terrorism/NATO-Russia-Cooperation-Terrorism/EN/index.htm>>, [Žiūrėta 2019 05 01].
76. NATO, „NATO leaders express unity on Iraq, reaffirm values“, 2005, <<https://www.nato.int/docu/update/2005/02-february/e0222a.htm>>, [Žiūrėta 2019 04 22].
77. NATO, „NATO Wales Summit Declaration“, 2014, <https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm>, [Žiūrėta 2019 05 04].
78. NATO, „NATO’s Purpose“, 2018, <https://www.nato.int/cps/ua/natohq/topics_68144.htm>, [Žiūrėta 2019 04 23].
79. Otzulis, Valdis, Žaneta Ozoliņa, „Baltijos šalių gynybos strategijos formavimas: priimančiosios šalies parama“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 15 tomas, 2017-2018,
80. Payne B., Keith, C. Dale Walton, „*Deterrence in The Post- Cold War World.*“ (Kn.) John Baylis (sud) *Strategy in Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*. Oxford: Oxford University Press, 2002, 165-166.

81. Rostoks Toms, „Deterring Russia in Europe“, *Contemporary Security Studies* <https://www.researchgate.net/publication/327946891_Deterring_Russia_in_Europe_Defence_Strategies_for_Neighbouring_States>, [Žiūrėta 2019 04 12].
82. Rostoks Toms, „Deterring Russia in Europe“, *Contemporary Security Studies*, 2018, 6, <https://www.researchgate.net/publication/327946891_Deterring_Russia_in_Europe_Defence_Strategies_for_Neighbouring_States> [Žiūrėta 2019 04 12].
83. Rostoks, Toms, „Deterring Russia in Europe“, *Contemporary Security Studies*, 2018, 8,
84. Shlapak A., David, Michael Johnson, „Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank. Wargaming the Defense of the Baltics“, *RAND Corporation*, 2016, 1-16, <https://www.atlanticcouncil.org/images/publications/A_US_Strategy_for_Building_Defense_and_Deterrence_web_060516.pdf>, [Žiūrėta 2019 04 16].
85. Šešelgytė, Margarita, „Varšuvos sprendimai: batalionas - daug ar mažai?“, *BNS* <<https://www.alfa.lt/straipsnis/50052828/varsuvos-sprendimai-batalionas-daug-ar-mazai>> , [Žiūrėta 2019 05 04].
86. Taddeo, Mariarosaria, „How to Deter in Cyberspace“, *University of Oxford*, 2018, 6, <https://www.researchgate.net/publication/326033611_How_to_Deter_in_Cyberspace> [Žiūrėta 2019 04 18].
87. The White House President Barack Obama, „President Obama Has Ended the War in Iraq“, 2011, <<https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2011/10/21/president-obama-has-ended-war-iraq>>, [Žiūrėta 2019 04 22].
88. Traynor, Ian, „WikiLeaks cables reveal secret NATO plans to defend Baltics from Russia“, *The Guardian*, 2010, <<https://www.theguardian.com/world/2010/dec/06/wikileaks-cables-nato-russia-baltics>> , [Žiūrėta 2019 04 26].
89. Urbelis, Vaidotas, „Atgrasinimo strategijos raida“, *Politologija*, 2005 (3), 22, <<https://epublications.vu.lt/object/elaba:6173636/>>, [Žiūrėta 2019 04 28].
90. Urbelis, Vaidotas, „Lietuvos atgrasinimo strategija“, *Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas*, 2006, <<https://epublications.vu.lt/object/elaba:6172837/>>, [Žiūrėta 2019 04 05].
91. Van der Putten, Frans-Paul, Minke Meijnders Jan Rood, „Deterrence as a security concept against non-traditional threats“, *Clingendael, Netherlands Institute of International Relations*, 2015, 9-10, <https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/deterrence_as_a_security_concept_against_non_traditional_threats.pdf>, [Žiūrėta 2019 04 20].

92. Veebel, Viljar, Illimar Ploom, „NATO atgrasymo patikimumas ir Baltijos šalių pasirengimas panaudoti atgrasymo priemonės“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 16 tomas, 2017-2018, 174-179, <<https://www.tspmi.vu.lt/wp-content/uploads/2018/10/lietuvos-metine-strategine-apzvalga-2017-2018-t-16.pdf>>, [Žiūrėta 2019 04 15].
93. Wilson, Daman, Magnus Nordenman, „A US Strategy for Building Defense and Deterrence in the Baltic States“, *Atlantic Council, Brent Scowcroft Center on International Security*, 2016, 2-6, <https://www.atlanticcouncil.org/images/publications/A_US_Strategy_for_Building_Defense_and_Deterrence_web_060516.pdf>, [Žiūrėta 2019 04 16].
94. Zagare C., Frank, D.Mark Kilgour, „Perfect deterrence“, *Cambridge University Press*, 2000, 7, <<http://assets.cambridge.org/97805217/81749/sample/9780521781749ws.pdf>> [Žiūrėta 2019 04 19].

SUMMARY

Transitions of Lithuanian Military Deterrence Doctrine 2004 – 2019

After Lithuania was accepted to the NATO, considering that call-up to the army on the national level was relinquished, the primary goal of military capability transformation has become to fulfil commitments to the international partners. Lithuania's deterrence posture became depended on the NATO extended deterrence strategy. Lithuania, as the integrated part of the NATO collective defence system, during the stable security period did not see any threats, which could mean that collective defensive commitments of NATO partners would not be realized. The goal of this paper – *to determine Lithuania's military deterrence doctrine transformation and the main causes of changes, during 2004 – 2019.*

When Lithuania became a member of NATO, additional expenditures to the national defence has not been planned. Insufficient military capabilities were covered by the participation in the international operations. This strategy has helped create an image of Lithuania as a reliable international partner. Close cooperation on the international level could be considered as the communication to the adversaries, that NATO members will follow their commitments, including Article 5.

During 2004 – 2014 within Lithuania membership in NATO was considered as the reliable instrument in order to ensure military deterrence. Although, this strategy was formal, because there were any defence plans or actions planned in the NATO strategic documents in order to defend Baltic region. Military conflicts in Georgia and Ukraine was breaking point within Lithuania, changing security posture externally and internally. The Baltic states have started to demand concrete defence plans, which helped strengthen deterrence posture.

After 2014, then the real war threat emerged, on the political level in Lithuania it was understood, that national security could be ensured not only through the NATO organization, but through additional actions and measures as well – Lithuania's military must be capable to react to the small conflicts, in Lithuania there must be deployed permanent NATO troops. Because of these changes, Lithuania's deterrence posture from the theoretical discussions became real strategy, which led to create concrete action plans. Additionally, military expenditures within Lithuania was increased, call-up on the national scale was renewed, two more brigades "Aukštaitija" and "Žemaitija" were created. In the region, NATO forefront military troops were deployed, military exercises started to happen periodically.